

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Miroslava Egrová

Akademie hraběte Straky

The Straka Academy

Praha 2017

Vedoucí práce:
Prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, trpělivost a mnoho cenných rad a připomínek. Poděkování patří i všem mým blízkým, kteří mě podporovali.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 30. července 2017

Miroslava Egrová

Abstrakt

Cílem této práce je přiblížit historii nadace hraběte Jana Petra Straky z Nedabylic a Libčan. Práce se věnuje založení nadace, výstavbě budovy, jejímu provozu a následnému zrušení instituce v době první Československé republiky. Práce též pojednává o personálním obsazení akademie.

Klíčová slova:

výchova, vzdělání, nadace, šlechta, akademie, šlechtická nadace, hrabě Straka, škola, gymnázium, pedagogové, 19. st., 20. st., učitelé

Abstract

The goal of this thesis is to familiarize the reader with the history of the Foundation of Count Jan Petr Straka of Nedabylic and Libcan. Thesis focuses on the establishment of the foundation, construction of it's building, it's operations and the following disbandment of the institution during the period of first Czechoslovakian Republic. The thesis also discusses the staff of the academy.

Keywords:

education, foundation, aristocracy, academy, noble foundation, count Straka, school, gymnasium, educators, 19th century, 20th century, teachers

Obsah

1. Úvod	6
2. Vymezení pojmu nadace, nadání, fond a stipendium.....	8
2.1. Vývoj institucionálního pojetí nadace do počátku vzniku Československa	8
3. Petr hrabě Straka z Nedabylic a jeho rod	12
4. Historie Strakova nadání	15
4.1. Nadace v testamentu hraběte Jana Petra Straky.....	15
4.2. Návrh hraběte Künigla a první stipendisté	17
4.3. Vytvoření nadačního listu nadání hraběte Straky ke zřízení šlechtické akademie	19
4.4. Život Strakova nadání v Císařském konviktu.....	21
4.5. Urovnání výkladu smyslu nadání a jeho vymezení po událostech roku 1848.....	21
4.6. Zřízení organizačního statutu budoucí šlechtické akademie	24
4.7. Výstavba budovy akademie	26
4.8. Strakova akademie od roku 1896 do 1914.....	27
4.9. Chod Strakovy akademie za první světové války.....	32
5. Personální obsazení akademie	33
5.1. Josef Pekař	34
5.2. Antonín Podlaha	38
5.3. Karel Kašpar	43
6. Závěr.....	47
7. Prameny a literatura.....	50

1. Úvod

Strakova akademie je pro dnešní veřejnost pouze sídlem české vlády. Většina z nás si neuvědomuje původní účel této novobarokní budovy ani po kom nese budova jméno, a proto jsem si zvolila právě toto téma pro svoji bakalářskou práci.

Strakova akademie byla vzdělávací a výchovný ústav pro chudou šlechtickou mládež v Čechách, kterou svojí polední vůlí z roku 1710 založil Jan Petr hrabě Straka, pán z Nedabylic a Libčan. Hrabě Straka si uvědomoval, že dobré vzdělání a výchova, jsou dva nejdůležitější aspekty, které mohou rodiče a společnost darovat mladému člověku, a proto dal ve své poslední vůli podnět k založení k šlechtickému výchovnému ústavu pro mladé šlechtice ze špatně situovaných rodin. Předmětem této práce je historie Strakovy nadace a akademie a její personální obsazení v době fungování akademie.

Pro správné pochopení zdlouhavého procesu založení Strakovi akademie, které trvalo více jak sto let, se práce též zabývá i vymezením pojmu nadace a institucionálního pojetí nadace v naší historii do vzniku Československé republiky. *Nadání ke zřízení akademie pro cvičení chudé mládeže šlechtické v Čechách* založil Petr hrabě Straka z Nedabylic svým testamentem z roku 1710. Zdlouhavý proces vyjednávání a snah zemské šlechty a úředníků vyplnit poslední přání se vyplatil. 18. listopadu 1896 se slavnostně otevřely brány Strakovy akademie. Osobnostem, které přímo rozvíjely a formovaly mladé šlechtice, se věnuje poslední kapitola. Z mnoha osobností, které si představenstvo akademie vybíralo pro výchovu mladých studentů, jsem zvolila konkrétně Josefa Pekaře, Antonína Podlahu a Karla Kašpara.

Zdroje práce byly převážně získávány z Národního archivu z fondu Akademie hraběte Straky v Praze, číslo fondu 687. Dále z jediné knihy, která přímo pojednává o Strakově nadání – JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. V Praze: Zemský národní výbor, 1947. Informace k osobnostem jsem čerpala z jejich životopisů a z fondu Akademie hraběte Straky v Praze. U Karla Kašpara, jsem využila informace též z Národního archivu Praha z fondu Ordinariát pražské arcibiskupství 1536 – 1939, číslo fondu 123.

Pokud je v práci doslovně citováno, nebo psán přesný název pojmu nebo díla, text je ponechávám v původní podobě včetně možných pravopisných chyb, a označen je kurzivou.

Práce by měla přinést souhrnný výklad dějin Strakova nadání a pozdější Strakovy akademie v Praze.

2. Vymezení pojmu nadace, nadání, fond a stipendium

Termín nadace má svůj vývoj. Slovo nadace má dnes několik synonym, jako je například nadání a fundace. Samotné slovo nadání je vysvětlováno jako varianta německého slova Stiftung a latinského donatio a fundatio. Slovo nadace je nejspíše hybrid od slova nadání, které je nejspíše odvozeno od slovesa nadati někoho něčím.¹ Dnes tedy lze použít pro slovo fundace dva výrazy, a to nadání a nadace. Toto vymezení je např. využito i v dnešním právním systému v zákoně 89/2012 Sb. v oddíle 3, který se zabývá nadacemi a je pojmenován Fundace.

V našem historicko-právním vývinu se používal pro nadaci ještě termín fond². Jako fondy se označovaly ty nadace, které byly samostatnou právnickou osobou. Označení fond bylo v dobové terminologii synonymem označení nadace.

Další termíny spojené s nadací jsou stipendia, někdy označována jako samotné fundace. Tato finanční podpora v době studií, tj. stipendium, byla rozdělována na peněžní stipendium a studijní stipendiu. Peněžní stipendium bylo přímo vypláceno stipendistovi, který si peněžním obnosem musel sám zaplatit studium. Studijní stipendium vyplácela nadační instituce sama nadačnímu vzdělávacímu ústavu za stipendistu, chovance, který ho navštěvoval se studenty stejné nadace. Pokud stipendista navštěvoval nadační instituci, označoval se chovanec.

2.1. Vývoj institucionálního pojetí nadace do počátku vzniku Československa

Vznik dobročinnosti, a tedy i nadací v českých zemích, lze datovat v období středověku. Charitativní a mecenášské činnosti se především věnovali církevní hodnostáři, církevní řády a panovnická rodina. V této a následující době bylo mecenášství a zakládání nadací výrazem křesťanské lásky k bližnímu a také vyjádření společenské prestiže ve středověké společnosti. Můžeme v těchto počínech nacházet i antickou tradici filantropie³ s potřebou vykonat čin pro obecný prospěch. S vývojem společnosti a růstem světské moci v dalších staletích

¹ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávky předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 31.

² Fond pochází ze francouzského *fondus*, které v překladu znamená pozemek, základ, podstata.

³ Antická filantropie chápala dobročinnost jako ctnost.

se do donátorské činnosti zapojovaly čím dále širší společenské vrstvy. V 19. století lze sledovat, jak se fenomén zakládání spolků aktivně zúčastňuje nadačního dění. Přes vývin společenských vrstev hlavní klíčovou oblastí nadační podpory zůstala charitativní podpora a chudinská podpora. Právě v těchto oblastech je možno stále shledávat akt milosrdenství k bližnímu svému i dnes.

Instituce nadací fungovala převážně na zvykovém právu, až v novověku, přesněji až v době osvícenství, byly nadace poznamenány prvními zákony, které se snažily nadační činnost kodifikovat. Obecně se při ustavení nadace neboli fondu zastávala tři pravidla. Ustanovení důchodu z nějakého majetku – většinou se jednalo o jistinu, pozemek, budovy nebo o samotný fideikomis. Dále konkrétní účel vzniku nadace a její vymezení a doba trvání. Doba trvání byla většinou pro všechny budoucí časy, nebo po naplnění účelu.

Nadání patřila mezi tzv. *fondy*. Fond bylo označení právnické osoby, která disponovala určitým jměním pro jasně vymezený účel. Určitý majetek byl určen konkrétní právnické osobě, většinou církevnímu řádu, městu, univerzitě. Fondy mohly být soukromé, obecní, zemské, atd. a nabývaly podobu fondu chudinského, náboženského, studijního, atd.⁴ Pokud však nadace znamenala samotný vznik nové instituce, znamenalo to vznik nové právní osoby. V tomto případě jmění bylo v první fázi zdrojem k realizaci vzniku nové nadační instituce a v pozdější době jejího provozu. Jestli nadace dále nabyla většího technického zabezpečení, nazývala se ústavem – nadačním ústavem.

Za vlády Marie Terezie⁵ a jejího syna a nástupce Josefa II.⁶ byla snaha ovládnout nadační správu. Nadání byla předána pod správu odboru veřejné správy. Pod tímto úřadem byl vytvořen seznam všech dobročinných nadání, tj. špitálů, chudobinců, sirotčinců, přádelen, káznic a pracoven, seminářů a konviktů, ústavů pro šlechtičny a všechny jiné fundace. Součástí seznamu fundací byl i jejich majetek, způsob správy a užívání. Po vytvoření přehledu nadací, byl dekretem 31. července 1762 ustanoven státní dozor zeměpanského dohledu nad všemi nadacemi. Pomocí tohoto dekretu měly zemské úřady dohled nad kontrolou nadací, jejich účty, stavem jmění

⁴ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 27.

⁵ Marie Terezie (1717–1780), členka Habsburské dynastie. Arcivévodkyně rakouská, královna uherská a česká (1740–1780).

⁶ Josef II. (1741–1790), člen Habsburské dynastie. Císař Svaté říše římské (1765–1790), král uherský a král český (1780–1790).

a s jeho nakládáním. Dále každá nová fundace musela být zaevidována u nejvyššího zemského úřadu.

Nadace spadly pod tzv. výsosti nadační⁷, neboli pod nadační úřad. Nadační úřad měl ve své kompetenci schvalování nadačních listin. Nadační listinu musela mít každá nadace a její sepsání se řídilo stanovenými normami. Zakládající nadační listina musela obsahovat doslovné znění věnovací listiny či část poslední vůle, která pojednávala o založení nadace, způsob uložení nadačního jmění, principy správy nadace, způsob rozdělování financí, prohlášení nadačních orgánů⁸, že budou plnit zakladatelovu vůli a řídit se nařízeními v nadační listině. O zrušení nadace se jednalo pouze tehdy, došlo-li ke ztrátě nadačního jmění, ztrátě příjemce stipendia, nebo nadání ztratilo svůj účel. Po případném zrušení nadace zbylé nadační jmění připadlo státu. Církevní nadace měly jiné správní řízení. Spravovala je církev a stát mohl rozhodovat pouze o povaze, použití či zrušení nadace.

Studentské nadace podléhaly ještě dalším specializovaným normám. Ty se týkaly pravidel udělování stipendií, případného úmrtí stipendisty, stipendií v branné povinnosti či rodičů stipendistů. Důležitým zásahem do studijních nadání byl dekret z 22. července 1784, který ustanovoval, že vyplácení stipendií muselo být posuzováno dvorskou studijní komisí a v konečném provedení schváleno panovníkem. Roku 1785 zrušila česká dvorská kancelář semináře a konvikty, kde se vyučovali chovanci z různých nadání. Stipendistům bylo nadále vypláceno stipendium ve formě peněžní. Později vznik Císařský konvikt⁹, který měl zastat úlohu zrušených seminářů a konviktů. Během provozu byl konvikt obsazen 135 nadačními místy.¹⁰ Po roce 1848 a jeho společenských a politických změnách byl konvikt zrušen. Stipendistům bylo opět vypláceno peněžní stipendium. Další podobná instituce schraňující více různých nadací za Rakouska - Uherska nevznikla.

⁷ Výsost nadační znamenala, že nadace musela být vždy schválena státem, a to příslušným zemským úřadem. V případě, kdy se jednalo o nadace, které vznikly na základě poslední vůle, musely být potvrzeny státním nadačním úřadem.

⁸ Nadační orgány byly osoby fyzické nebo právnické, které zastupovaly nadání. Jestliže nebyly osoby určeny zakladatelem nadání, určil je příslušný nadační úřad, který upřednostňoval právnické osoby.

⁹ Císařský konvikt, též Pražský konvikt, založen 9. května 1803. Internátní výchovný ústav pro chudou mládež, která pobírala stipendium za účelem vzdělávání z různých nadací. Zrušen 26. září 1848.

¹⁰ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 29.

Po vzniku Československa byl novou vládou přijat zákon č. 11/1918 Sb.¹¹, který také ustanovoval, že všechny dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají v prozatím platnosti. Tedy všechny dekrety, normy a správní řízení, která byla za císařství ustanovena, fungovala i nadále. Později vydané nové nebo pozměněné zákony ovlivnily nadační normy. Zákonodárné změny, které nejvíce zasáhly nadace, byly např. normy zasahující do oblasti chudinské péče, školství a kultury, a církevních otázek. Další důležité změny nastaly v hospodářském a sociálním sektoru – měnová reforma¹², pozemková reforma¹³, nostrifikace¹⁴, zrušení šlechtických titulů¹⁵,... Tyto státoprávní, ekonomické a sociální změny poznamenaly nadace ve dvou rovinách, a to ve statutu nadací a v nadačním majetku.

Nově vzniklý stát měl problémy ve všech oblastech státní správy, ale z důvodu finančního zajištění státu se oblast nadační začala řešit velice brzo. Už v červenci 1919 se začalo jednat s nadacemi studentskými a studijními, které spadaly pod nové ministerstvo školství. Bylo zadáno vypracovat soupis nadací a jich jmění. V prosinci téhož roku se do stejné záležitosti pustilo i ministerstvo vnitra, pod které spadaly chudinské a dobročinné nadace. Spojením seznamů všech nadací byl vytvořen soupis, který měl být využit pro vymáhání jmění odkazů, darů, stipendií a nadací. Jistě šlo také o přípravnou fázi nostrifikace nadací. Přesto hlavním účelem bylo získat přehlednou evidenci majetků, které náleží Československé republice, a které jí připadly rozpadem Rakousko-Uherského monarchie. Podklady byly využity pro československo-rakouská jednání. Mírová jednání byla vyřešena dohodou o provedení čl. 266, posl. odstavec, a čl. 273 mírové smlouvy Saint-Germainské¹⁶, týkající se nadací a majetku kolektivit a veřejných osob právnických.¹⁷ Tímto aktem Československo nabylo všech práv správy pro nadace. O dalších osudech nadací vzniklých před válkou se většinou rozhodovalo jednotlivě.

¹¹ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého.

¹² Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919, jímž se upravil oběh a správa platidel v československém státě.

¹³ Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., ze dne 16. dubna 1919, o zabránění velkého majetku pozemkového.

¹⁴ Nostrifikace: uznání platnosti zahraničního oprávnění. V tomto případě uznání oprávnění již zaniklého územního a politického celku.

¹⁵ Zákon 61/1918 Sb. z. a n., ze dne 10. prosince 1918, jímž se zrušilo šlechtictví, řády a tituly.

¹⁶ Saint-Germainská smlouva byla jednou z mírových smluv podepsaných po skončení první světové války. Jedná se o ukončení válečného stavu a právní zakotvení rozpuštění rakouské části dřívějšího Rakousko-Uherska a stanovení podmínek vzniku nového rakouského státu. Smlouva byla podepsána 10. září 1919 na zámku v Saint-Germain-en-Laye poblíž Paříže, Rakouskem a 27 spojenci a zástupci účastněných stran. Mírová smlouva byla schválena Československým parlamentem zákonem 507/1921 Sb. z. a n.

¹⁷ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 32.

3. Petr hrabě Straka z Nedabylic a jeho rod

Jan Petr Straka pocházel ze zemanského rodu z Nedabylic, objevujícího se poprvé ve 14. století. Jméno Straka začalo být používáno až o století později, podle erbovního znamení ve štítě, které obsahuje straku/kohouta. První známější osoba z rodu Straků byl Jan Straka z Nedabylic, který byl v první polovině 15. století ve službách náchodského pána Jana Koldy ze Žampachu¹⁸.

Císařský rada, hrabě Jan Petr Straka, zakladatel Strakovy akademie, pocházel ze svazku Petra ml. Straky z Nedabylic¹⁹ a Kateřiny Dobřenské z Dobřenic²⁰. Hrabě Straka přišel v mládí o oba své rodiče. Otec Jana Petra Straky, mladý zeman Petr ml. Straka se zúčastnil stavovského odboje²¹. Za trest mu byl vyšetřovací komisí udělen císařský pardon²² ve formě pokuty. V době probíhající třicetileté války²³ na našem území, které se též účastnil Petr ml. Straka, většinou jako diplomat, mu zemřela jeho první manželka Anna rozená z Hodkova. Toto manželství bylo bezdětné. V roce 1641 se ovdovělý zeman znovu oženil s Kateřinou Dobřenskou z Dobřenic. Po sňatku byl Petr Straka uvězněn v pražské Bílé věži, na základě obvinění z napomáhání Švédům, a to prozrazení úkrytu děl v Novém Městě. V procesu většina svědků svědčila ve Strakův prospěch, ale až po několika žádostech byl v roce 1644 propuštěn. S podlomeným zdravím Petr ml. Straka umírá 30. března 1646. Přesto manželství dalo život třem potomkům, a tj. Anně Alžbětě, Aleně a Janu Petrovi.

Jan Petr se narodil rok před úmrtím svého otce, 6. března 1645 v Novém Městě nad Metují. Vdova Kateřina Straková, rozená Dobřenská z Dobřenic, se znovu provdala za kmotra Jana Petra Straky Jana Arnošta Schaffgotsche²⁴, lidově se mu říkalo Šáfgoč s přídomkem z Bohuslavic. Tento sňatek neměl dlouhého trvání, Kateřina Šáfgočová, rozená Dobřenská

¹⁸ Jan Kolda II. ze Žampachu (v první polovině 15. století), byl český šlechtic z rodu pánů ze Žampachu, loupeživý rytíř, žoldák a tábořský hejtman.

¹⁹ Petr ml. Straka z Nedabylic (1617–1646), český šlechtic vladýckého stavu. Statky rodu se nacházely ve východních Čechách v okolí Náchoda a Jaroměře.

²⁰ Dobřenští z Dobřenic jsou starý český vladýcký rod pocházející z Dobřenic jihozápadně od Hradce Králové. V 17. století povýšili do panského stavu, roku 1906 dokonce do hraběcího.

²¹ Stavovský odboj 1618–1620, konflikt mezi císařem a českými stavy – tzv. česká válka.

²² Císařský pardon – zabavování majetku podle výše provinění. Šlo buď o pokutu, nebo zabránění i celého jmění.

²³ Třicetiletá válka (1618–1648) byl evropský ozbrojený konflikt, jednalo o vyvrcholení sporů mezi římskokatolickou církví a novými reformními vyznáními v 16. století, tedy kalvinismem a luteránstvím. Jisté šlo i o boj evropských zemí o politickou nadvládu. První roky války probíhaly především na území Českého království a Rakouského arcivévodství, vzhledem k tomu, že zde vypukla revoluce proti Habsburkům. Válka skončila uzavřením vestfálského míru v roce 1648.

²⁴ Jan Arnošt Schaffgotsch (též Šáfgoč) (1623–1695), z Kynastu, Greifensteinu a Bohuslavic, císařský generál.

a ovdovělá Straková, zemřela 14. května 1650.²⁵ Ve svých pěti letech byli Jan Petr se svými sestrami sirotci. Poručnictví se ujala Lucie Marie Haugvicová, rozená Straková. Dětství strávil v Novém Městě nad Metují a později v Horním Nedělišti. Po studiích v Praze absolvoval, jak bylo zvykem²⁶, kavalírskou cestu²⁷. Usadil se ve Francii, kde se oženil se svojí jedinou manželkou francouzskou šlechtickou Catherine de Faure-Verdecy.

Jan Petr Straka z Nedabylic po návratu do českých zemí stoupal ve společenských kruzích. Získával a dědil majetek, roku 1776 získal s novým se zděděným majetkem po strýci Mysliborovi Pavlovi Strakovi i další přídomek, a to z Libčan. 22. ledna 1680 byl povýšen do panského stavu a později i do hraběcího²⁸, 22. května 1692. Stal se c. k. tajným radou a komorníkem. Společenské polepšení jeho osoby a jeho rodu bylo zastíněno špatnou zprávou – úmrtím jeho ženy, 23. ledna 1701. Kateřina Straková, rozená de Faure-Verdecy, žila v Praze v domě „U Bílého konička“ a je pohřbena v klášteře u Maltézských rytířů.

Můžeme předpokládat, že kvůli bezdětnému manželství a postupujícímu věku se hrabě Jan Petr Straka pustil do úmyslu vytvoření nadací. Majestátem, ze dne 17. prosince 1709, od Leopolda I.²⁹ mu bylo povoleno vytvořit rodinný fideikomis³⁰ ze statků Okrouhlice, Libčan, Janovic a Horních Teplíc. Hrabě Straka pokračoval sepsáním své závěti, ze dne 18. února 1710, která byla uložena po jeho smrti 10. října 1720 do trhového růžového kvartetu pěti kšaftů v zemských deskách.³¹ V poslední vůli je ustanoveno, že pokud již nebude mužských potomků rodu Straků, má být fideikomis použit na zřízení a pozdější provoz na *Nadání ke zřízení akademie pro cvičení chudé mládeže šlechtické v Čechách*.

²⁵ MRÁZKOVÁ, Markéta. *Jan Petr Straka z Nedabylic: hrabě, mecenáš, zakladatel Strakovy akademie*. Nové Město nad Metují 2014, s. 16.

²⁶ HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra: výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*. Praha: Historický ústav, 2010. 588 s. Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti historici Pragae. Řada A, Monographia; sv. 28., s. 347, 383.

²⁷ Kavalírská cesta je označení zahraniční studijní cesty pro mladé evropské šlechtice od doby renesance až po konec 18. století. Mladí šlechtici zahraniční cestu spojovali se studiem jazyků a pobytem na zahraničních akademiích a univerzitách. Též tu byla možnost se seznámit s cizími dvory a navázali tak společenské kontakty. Na zkušenou mladý šlechtic nejedl většinou sám, ale s doprovodem vychovatele nebo i vlastního cestovního dvoru. Celá kavalírská cesta ukončovala vzdělávání a výchovu šlechtice, neboť po návratu většinou se šlechtic brzo oženil a začal svoji politickou kariéru.

²⁸ Povýšení do hraběcího stavu bylo žádáno v českém jazyce.

²⁹ Leopold I. (1640–1705) člen Habsburské dynastie, 1658–1705 císař Svaté říše římské, 1657–1705 český a uherský král.

³⁰ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Vydání 1. Praha: Agentura Pankrác, 2006. 452 s., s. 97.

Fideikomis: neprodejný rodinný svěřenectví. Držitel fideikomisu byl jen jeho správcem, měl povinnost vyživovat ostatní členy rodiny a neztenčené svěřenectví předat dědici.

³¹ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 11.

V závěti je též uvedeno, že Jan Petr Straka z Nedabylic a z Libčan si přeje být pohřben na místě svého úmrtí. Hrabě Straka zemřel na zámku na Libčanech 28. září 1720 a je pochován ve zdejším kostele Nanebevzetí Panny Marie.³²

³² MRÁZKOVÁ, Markéta. *Jan Petr Straka z Nedabylic: hrabě, mecenáš, zakladatel Strakovy akademie*. Nové Město nad Metují 2014, s. 21.

4. Historie Strakova nadání

4.1. Nadace v testamentu hraběte Jana Petra Straky

Nadání akademie Hraběte Straky vzniklo na základě testamentu sepsaného 18. února 1710. Císařský tajný rada a komorník, hrabě Jan Petr Straka, pán z Nedabylic a Libčan, v Janovicích, Horních Teplicích a Okrouhlicích, nechal sepsat svoji závěť česky 18. února 1710. Po jeho smrti 28. září 1720 byla závěť 10. října 1720 zapsána do trhového růžového kvartetu pěti kšaftů v zemských deskách.³³

Svou poslední vůlí hrabě Straka zakládá nadání pro několik osob. Nadace se dělily do dvou druhů. První bylo tzv. *Studentské nadání peněžní* a druhým *Nadání ke zřízení akademie pro cvičení chudé mládeže šlechtické v Čechách*. Možnosti uchazečů byly značně omezené, a to jejich pohlavím, stavem, finanční zajistitelností, tedy neexistovala zde možnost svobodné uchazečské volby. U každého nadání nechal zaznamenat donátor pravidla pro výběr nadanců, např. prokázání chudoby, které bylo dokládáno předložením výpisu výdajů.

Studentské nadání peněžní bylo určeno pro tyto skupiny osob: dvou chudých osob při konviktu sv. Bartoloměje na Starém Městě Pražském, pro dvě mladé chudé ženy v klášteře sv. Voršily na Novém Městě Pražském³⁴ a pro jednoho chudého nemocného a opuštěného v klášteře milosrdných bratří u svatých Šimona a Judy na Starém Městě Pražském³⁵.

Studentské nadání při konviktu sv. Bartoloměje na Starém Městě Pražském se přednostně mělo týkat příbuzných z rodu Straků z Nedabylic. Další adepti mohli být z jakéhokoliv příbuzného rodu či se také mohlo jednat o jakéhokoliv mladíka z chudého starobylého šlechtického rodu. Co se týče dalšího nadání, a to nadání pro dvě mladé chudé ženy v klášteře sv. Voršily na Novém Městě Pražském, byly upřednostňovány ženy v tomto pořadí: Nejdříve z otcovy strany, následně ze strany matčiny, až poté z jakékolivho starobylého chudého rodu. Pobyť žen v klášteře nesměl přesáhnout tři roky.

³³ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947., s. 11.

³⁴ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 11.

DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkovi předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 77.

³⁵ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkovi předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 77.

V nadační listině z roku 1722 je také udán způsob financování. Prostředky byly získávány z vinic a jejich výnosů z prodeje produktu. Každý rok bylo nutno získat z vinic 12 000 franků kapitálu³⁶, protože každé nadační místo bylo dotováno 3000 franky kapitálu.³⁷ Po zrušení jezuitských seminářů bylo nadání spravováno Místodržitelstvím v Praze.

Pro *Nadaci ke zřízení akademie* byl určen výtěžek Strakova fideikomisu. Jeho výtěžek byl schválen Josefem I.³⁸ císařským dekretem ze dne 17. prosince 1709. Hrabě Straka v testamentu ustanovil, aby po pěti letech, co vymře rod Straka po meči, připadl fideikomis *Nadání pro cvičení mládeže chudého stavu vyššího národu Českého*. Do té doby měli fideikomis využívat ženy z rodu Strakova z Nedabylic.

Přáním zakladatele bylo, aby budova akademie vznikla na Novém Městě Pražském. Vyučovat měli akademici z Říše, Itálie a Francie. Nad studenty nadání měl dohlížet arcibiskup pražský. Měl dohlížet na mládež a dávat pozor na poručení morálky a katolické víry. Jako zastřešující instanci, která měla prohrěšky posoudit, vybral donátor zemský sněm, popřípadě místodržitelství.

Nadanci, tedy uchazeči o nadání, měli být přijímáni podle přísných pravidel. Stipendista musel být z chudého rytířského či panského českého stavu. Svůj původ a chudobu museli případní zájemci o nadační místo prokazovat. Kdyby měl o místo zájem student, který nebyl z chudého rodu, mohl v akademii pobývat, ale musel si všechny výdaje na pobyt hradit. Zajímavostí je, že závět udává všem nadancům nejen předepsaný stejnokroj, který můžeme považovat za očekávatelný, ale i stejnou stravu.

Hrabě Jan Petr Straka žádal od nadanců pouze (což bylo pro dobu úmrtí donátora běžné³⁹) každodenní modlitbu, aby „*pětkrát Otčenáš a tolik Zdravas Maria k uctění nejsvětějších pěti ran Krista Pána se modlili*.“⁴⁰

Ve stejné době se vyřizovala závět šlechtice Rudolfa svobodného pána z Teuffenbachu na Mayerhofenu⁴¹, který též nechal zřídit rodinný fideikomis, který se měl po vymření rodu stát

³⁶ Kapitál v konkrétní měně, v tomto případě ve francích.

³⁷ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 78.

³⁸ Josef I. (1678–1711), člen dynastie Habsburků. Římský císař, český a uherský král.

³⁹ V Baroku byl dáván důraz na takzvanou instituci *Dobré smrti*.

⁴⁰ citace dle: Závět otištěna ve sbírce *Studijní nadání v Království českém = Studien-Stiftungen im Königreiche Böhmen*. V Praze: C.k. místodržitelství pro Čechy, 1894–1916. sv. II., Praha 1895, s. 69–70.

kapitálem pro šlechtickou školu rytířskou. Hrabě Straka si uvědomoval, že dvě instituce stejného zaměření by nebyly vhodné, a proto napsal ve své závěti, že kdyby byla Teuffenbachova instituce zřízena dříve, ať daný výnos z fideikomisu je rozdělen mezi nemocné lidi, nalezené nevinné děti a stavbu dvou špitálů. Ke zřízení Teuffenbachovy školy však nedošlo.

Strakův rod po meči vymřel 4. února 1771 smrtí Adama Jiřího hraběte Straky z Nedabylic. Podle závěti pět let využívali výnos ženy rozené Strakovy a v roce 1776 byla otevřena možnost zřídit Strakovu akademii. To se bohužel ale nestalo. I když byl institut zamýšlený v testamentu hraběte Straky finančně zabezpečen, zřízení samotné akademie bylo velice zdouhavé, protože majetek pro nadání byl sice zajištěn již roku 1776, ale k ukončení výstavby akademie došlo až roku 1896, tedy o více než sto let později. Nejvíce sporů bylo okolo statutu nadace, jejího chodu, přijímání nových stipendistů a jejího hospodaření.

4.2. Návrh hraběte Küningla a první stipendisté

Ke zřízení nadace nedošlo hned po roce 1771 úmrtím posledního Straky. Roku 1777 bylo českým stavům dovoleno odvádět zisky z fideikomisu, který po pěti letech připadl nadaci, do své stavovské pokladny. Těchto aktiv nesměla stavovská pokladna těžit, byly zde pouze depozitovány. Fideikomis hraběte Straky, který měla akademie k dispozici, byl v císařském dekretu ze dne 17. prosince 1709 ohodnocen na 400 000 zlatých rýnských. Tvořily ho tyto statky a panství: panství Okrouhlice v kraji čáslavském, statky Sřezetice, Libčany, Horní Teplice a Janovice v kraji hradeckém, dům na Malé Straně - č.p. 476 tzv. „*U Bílého koníčka*“ a zahrada na Novém Městě Pražském⁴². Vše bylo pod dohledem Josefa, hraběte Deyma, a to od roku 1776 podle nařízení dvorský úřadů.

Roku 1776 byl ve Vídni předložen návrh, jak uvést Strakovo nadání k životu. Císařovna Marie Terezie o rok později v lednu nařídila, aby speciální komise v čele s Kašparem Heřmanem, hrabětem Küninglem⁴³ vypracovala podrobný fundační návrh. Ve svém dokumentu vypočítává

⁴¹ Rudolf pán z Teuffenbachu na Mayerhofenu (1582–1653), císařský vojevůdce vyznamenaný Řádem zlatého rouna. V roce 1629 přijat do českého stavu svobodných pánů, majitel panství Kumburk a Jičín.

⁴² JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástín vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 16.

⁴³ Kašpar Heřman Küningl (1745–1824), předseda Pražské zednářské lóže a rada u apelačního soudu v Čechách. Založil Ústav pro hluchoněmé v Praze na území dnešního Smíchova, a byl jeho prvním vrchním představeným.

Künigl potřeby akademie jak pokud jde o stravu, oděv a bydlení chovanců, tak co se týče dozoru, vyučování teoretického i tzv. *šlechtických cvičení*.⁴⁴

Tento spis byl odeslán do Vídně, kde se ho ujal dvorní rada František Antonín Raab⁴⁵. Původní znění bylo až na několik úprav schváleno. Došlo jen k dílčím změnám. Zamítnut byl návrh půjčky 10 000 zlatých na výstavbu budovy Akademie. Finance na výstavbu instituce měly být získány prodejem Strakovy pozůstalosti, především obrazů, a pravidelným přísunem peněz z fideikomisních statků. Dále si Vídeň přála spojit Strakovu akademii s konviktem svatého Bartoloměje⁴⁶. V původním dokumentu bylo navrhováno spojení Strakova nadání s šlechtickým nadáním Ferdinandovým⁴⁷. Spojení několika fundací pod jednu instituci by bylo pro jejich správu ve Vídni jednodušší z důvodu centralizace. Hrabě Künigl však navrhované spojení v dekretu odmítl. Jeho argumenty směřovaly k odlišnostem správy nadání, a to především v otázce, komu bylo vydáváno stipendium. V konviktu byli již od jeho založení i chovanci nešlechtického původu. Šlechtických stipendistů bylo v instituci sv. Bartoloměje 20, nešlechtických 53 a více. Dále se do konviktu sv. Bartoloměje přivtěлил svatováclavský seminář, který se již dříve ujal 19 stipendistů ze zrušeného novoměstského semináře sv. Františka Xaverského, který byl určen pro měšťanský stav. Po vysvětlení námitek a připomínek byl komisi předložen definitivní návrh hraběte Künigla. Komise 11. listopadu 1778 předala návrh Vídni.

Mezitím od jara roku 1778 již šlechtici žádali o přijetí svých mužských potomků do akademie. Mezi žadateli byli i potomci z příbuzenstva Strakova rodu – Antonín Emanuel Jestřebský z Riesenburka či Václav a Emanuel, baroni Leveneurové⁴⁸. Žadatelé odesílali žádosti i ke dvoru do Vídně. V prosinci již byli znepokojeni, protože jim ještě nebylo odpovězeno. O stipendia se staralo gubernium⁴⁹. To nemohlo vydat rozhodnutí, poněvadž ještě nedostalo odpověď z Vídně na listopadový návrh. O dva roky později císař udělil stipendium 150 zlatých na rok některým žadatelům i přesto, že žádost nebyla stále vyřízena. První členové, kteří nadání získali, byli např. členové rodu z Bubna, Hillmayer, z Ottienfeldu, z Bienenberka, atd. Již 1781 mělo

⁴⁴ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 19.

⁴⁵ František Antonín Raab (1722–1783), rakouský dvorní rada a ekonom za panování Marie Terezie.

⁴⁶ Konvikt sv. Bartoloměje byl primárně určen k výchově nezletilců ke kněžskému stavu. Bylo zde sice několik stipendijních míst, která vyučení ke kněžství nevyžadovala – fundace císařovny Anny, studijní fundace hraběte Straky, nadání Oudreckých, a další.

⁴⁷ Studijní nadání zřízeno fundací Ferdinanda II. r. 1630 pro 20 šlechtických hochů.

⁴⁸ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 22.

⁴⁹ Gubernium bylo správní úřad. V Rakousku existoval v letech 1763–1849 jako nejvyšší správní úřad jednotlivých zemí. Nahrazen místodržitelství.

Strakovo nadání 22 stipendistů, kteří dostávali 150 zlatých ročně. Gubernium a jeho nástupci odevzdávali ročně zprávu dvorským úřadům jak o stipendistech, tak oznamovali i stav nadačního finančního fondu z fideikomisních Strakových statků, tzv. *výkaz o kapitálu fondovém*.

Na základě dvorského dekretu z 27. července 1782 mělo být dáváno stipendium podle zakladatelovy závěti, a to tedy „*pro mladé lidi z chudé české šlechty*“⁵⁰. Dále dekret rozšiřuje možnost žadatelů i na ty, kteří studují na jiných univerzitách v dědičných zemích. Byla zvýšena roční částka stipendia ze 150 zlatých na 200 zlatých na rok na nižším učení a 300 zlatých pro ty na vyšším, tedy univerzitním učení. Stipendium mohl získat jen ten, kdo studuje dobře či přesahuje průměr. Podle dekretu se gubernium zavázalo ročně odevzdávat jak výkaz, tak i seznam stipendistů s jejich prospěchem. V 80. letech 18. století byl dekret z roku 1783 dále upraven – týkalo se to především upřesnění podmínek chudoby pro udělení stipendia.

4.3. Vytvoření nadačního listu nadání hraběte Straky ke zřízení šlechtické akademie

V 90. letech 18. století se v nadačním fondu nashromáždily větší přebytky peněz. To české stavy vedlo znovu k myšlence postavit nadaci budovu – akademii. Nového návrhu na zřízení šlechtické akademie se ujal František Antonín, hrabě Kolovrat⁵¹.

Svůj návrh přednesl 2. října 1790. Podle jeho představ nemělo jít jen o české šlechtice, jako u návrhu hraběte Künigla, ale i z jiných částí monarchie⁵². S tou podmínkou, že stipendia by dostávala jen ta skupina, která je určena ve Strakově testamentu. Ostatní by za studium platili. Instituce by poskytovala ubytování, stravu a šlechtické cvičení – tj. výuku šermu, tance, jízdy na koni, kreslení, inženýrství, a jazyků – češtiny, francouzštiny a italštiny. Studenti by docházeli do veřejných pražských gymnázií a na vyšší učení pražské, tj. univerzitu. Do budovy akademie chtěl hrabě Kolovrat umístit jak Strakovo nadání, tak i Ferdinandovo nadání včetně konviktu. Císař na tento návrh odpověděl 28. října 1791 a zamítnul jej s odůvodněním, že jeho realizaci odkládá do té doby, než stavové doloží dostatek financí na tento projekt.

⁵⁰ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 25.

⁵¹ František Antonín Kolovrat (1778–1861), rakouský státník. Patřil do Císařské rady císaře Ferdinanda I. Jeden ze zakladatelů Národního muzea a mecenášům české vědy. V této době už bývalý prezident dvorské rady.

⁵² Právo českého inkolátu se vztahovalo pouze na české území, nikoliv i na ostatní země monarchie.

Jak už bylo naznačeno výše, stavům nevyhovovalo zdlouhavé jednání dvorských úřadů o návrhu osob na stipendijní místa. Situaci měla vyřešit nadační listina, kterou instituce neměla. Úkolu se zhostil Josef, svobodný pán z Bretfeldu⁵³. Bretfeld ve svém dokumentu sice upřednostňuje zastoupení práv českých stavů ve věcech nadace, zároveň je však názoru, že nad jejím uspořádáním by měl dohlížet vždy dočasný místodržící království Českého. Správa Strakových statků byla v návrhu svěřena stavům, jak bylo zamýšleno v závěti, kteří měli dále každoročně odevzdávat tzv. *výkaz o kapitálu fondovém*. Stipendisty též navrhovali stavové a jejich jmenování potvrzoval císař.

Bretfeldův návrh byl hotov 5. prosince 1810. Přednesen byl 14. ledna 1811 hrabětem Lažanským zemskému výboru, kterému stále předsedal nejvyšší purkrabí, hrabě Kolovrat. Ten návrh přijal a následně byl o deset dní později předložen ke schválení ve Vídni. Ve Vídni byl předložen dvorské studijní komisi, která návrh pozměnila, a to konkrétně v bodě správy nadačního jmění, tj. Strakových fideikomisních statků. V konečné podobě byl jejich správou pověřen úřad místodržícího Českého království. V listině je psáno, že císař přejímá ochranu nad institucí a že mu zůstává vyhrazeno právo jmenovat stipendisty. Stavům zůstalo právo navrhnout nadance. Bretfeldův návrh byl tedy pozměněn pouze v otázce majetkové správy.

Mezitím nastal problém s císařským dekretem z roku 1809, kde bylo rozhodnuto o připojení Strakova nadání k nově zřízenému Císařskému konviktu. K nově vzniklé instituci bylo připojeno i Ferdinandovo nadání. Finance obou nadací měly jít na společnou údržbu a chod konviktu. V pozměněném dokumentu tento fakt vyřešili dovětkem, že Strakovo nadání mělo být spojeno s císařským konviktem, dokud nebude zřízena vlastní budova s tím, že finance zůstávají nadání. Takto upravená nadační listina dvorské studijní komise byla poslána v dubnu 1813 zpět ke schválení pražskému guberniu⁵⁴. V Praze mohli pouze souhlasit. Dosáhli alespoň toho, že spojení Strakovy nadace a císařského konviktu nebude odejmuto právo na jmenování stipendistů a spojení nebude na úkor nadačního jmění. Vzniklý nadační list císař František I. podepsal 3. února 1814 pod názvem „*Nadační list o nadání hraběte Straky ke zřízení akademie šlechtické*“,“⁵⁵ čímž dosáhla nadace organizačního a správního řádu.

⁵³ František Josef z Bretfeldu-Chlumčanský (1777–1839), státní rada a právník, dějepisec, spisovatel, archeologický sběratel.

⁵⁴ Zeměpanský správní úřad založen roku 1763, zrušen 1749.

⁵⁵ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 36.

4.4. Život Strakova nadání v Císařském konviktu

Císařský konvikt byl otevřen od školního roku 1826/27. Po třech letech nastala zásadní změna v obsazování nadačních míst. Od školního roku 1829/30 bylo ustanoveno vypsát zemským výborem na každé stipendijní místo veřejný konkurz. Pro jeho účely byl pokaždé vytvářen tzv. *kvalifikační tabel*. V něm se uvádí kandidátovo jméno, jméno a stav jeho rodičů, kandidátovo stáří, lékařské a očkovací vysvědčení, potvrzuje se nemajetnost, vypočítávají se vysvědčení školní a osvědčují se průkazy šlechtické.⁵⁶ Později se k zaznamenávaným údajům přidala i zpráva, jestli někdo ze sourozenců je členem konviktu. Zhotovený seznam žadatelů byl odeslán ke schválení nejdříve českému guberniu a následně dvorské studijní komisi ve Vídni. Stipendia byla udělena dvorským dekretem. Další změna se týkala výuky stipendistů od roku 1834. Jednalo se o naplnění části nadační listiny z roku 1814, týkající se šlechtického cvičení. Studenti byli vyučováni v šermu, tanci a jízdě na koni. Tito speciální lektori byli placeni zemskými stavy, ostatní vyučující byli placeni příslušným gymnáziem, do kterého daný chovanec docházel.

Po společenských a politických změnách v roce 1848 bylo nařízeno studentům práv a filozofie opustit konvikt z důvodu nemožnosti dodržení nových společenských pravidel, která Císařský konvikt vyžadoval. Vysokoškolští nadanci dále dostávali peněžní stipendium. Po rozsáhlých vnitřních správních změnách konviktu nebyla obsazena stipendijní místa. Instrukce byla pro danou dobu již zastaralá a tak byla 26. září 1848 zrušena. Studenti Strakova nadání, kteří obývali konvikt, měli dokončit své vzdělání díky peněžním stipendiím.

4.5. Urovnání výkladu smyslu nadání a jeho vymezení po událostech roku 1848

Po změně poměrů v 50. letech 19. století se ke Strakovu nadání přistupovalo zcela odlišně. Stavovský historiograf František Palacký⁵⁷ společně s právníkem Dr. Helmingerem⁵⁸ byli

⁵⁶ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 48.

⁵⁷ Palacký František (1798–1876), český historik a národní buditel.

⁵⁸ Helminger Karel (1808–1890), advokát a ředitel České spořitelny, byl povýšen do rakouského rytířského stavu roku 1875, obdržel papežské ocenění Řád sv. Řehoře Velikého.

požádání o vypracování podrobného spisu o Strakově nadaci, který měl nejspíše pomoci uspořádat nepřehledné množství spisů, týkající se věci nadání. Bohužel o deset let později výše zmínění pánové došli k závěru, že úkol nelze splnit, a to především kvůli absenci materiálu. Chyběly především listiny z jednání roku 1839, kdy údajně měla být zhotovena nadační listina finanční prokuraturoou. Přesto stavovští právní zástupci pod vedením Dr. Helmingera poukázali na skutečnost, že Jan Petr Straka z Nedabylic neuvažoval o zřízení nadání v peněžní formě. Tato forma byla sice dobovou zvyklostí, ale v případě jeho závěti, na kterou se právní zástupci poukazovali, je nadáním myšleno jako instituční – tedy byla myšlena výstavba budovy ústavu – akademie. Při dalším jednání ve věci nadace bylo doporučeno tento fakt zohlednit.

Stavovský výbor vzal věc na vědomí, avšak jeho odpověď byla negativní. Vyslovil sice přání vybudovat takovou instituci, která by reprezentovala České království podobným způsobem jako instituce ve Švýcarsku, v Německu a dalších zemích, ale s ohledem na nadační finanční fond, který v této době vykazoval snížený stav, nebylo zatím možné uvažovat o zbudování budovy akademie. Přesto výbor doporučoval zřídit akademii podle znění závěti hraběte Straky hned, jak to bude možné.

Na konci šedesátých let byl na popud vyjádření stavovského výboru zřízen fond na budovu akademie a od roku 1868 měla být polovina vybraných financí z fideikomisu odváděna do tohoto fondu. Místodržitelství, které od roku 1866 spravovalo nadání i udělování stipendií na místo vídeňských úřadů, souhlasilo. Převod kompetencí na místodržitelství bylo pravděpodobně částečně iniciováno prusko-rakouskou válkou. V tomto roce byl také zemský archivář Antonín Gindely⁵⁹ pověřen vypracováním nového dokumentu o Nadání Strakově, který by se opíral o historická fakta a mohl by na něm stavět nový nadační list, který místodržitelství zamýšlelo.

Gindely se ve svém návrhu z května 1868 zaobírá třemi důležitými fakty: Kdo je oprávněn užívat nadání, kdo je správcem nadání a komu přísluší dohled nad správou. Došel k závěru, že právo býti uchazeč měl ten, kdo byl chudý příslušník českého panského či rytířského stavu a byl vyznáním katolík. Pokud se jedná o výklad, kdo byl příslušníkem českého stavu, historik Gindely zastává názor, že v době sepsání poslední vůle, tj. roku 1710, nelze přemýšlet o smyslu národním

⁵⁹ Gindely Antonín (1829–1892), archivář zemský království Českého, doktor filosofie a profesor univerzity pražské.

a jazykovém, ale o smyslu politickém⁶⁰. Tedy osoba, která náleží do českého stavu panského či rytířského, je ta, které byl udělen inkolát. Gindely tedy shrnuje, že „česká šlechta ve smyslu Strakově jest nyní uzavřený kruh rodin, který se již nerozšiřuje“⁶¹. Co se týče otázky, kdo má být správcem nadání, je ve Strakově testamentu psáno, že spravovat nadání mají místodržící. Gindely došel k rozhodnutí, že tím byly myšleny osoby, které měly v držení nejvyšší zemské úřady a byly příslušníky české šlechty. Toto kolegium však v Gindelyho době již neexistovalo. Proto navrhl, aby se této funkce zhostil zemský výbor. Ten sice neměl takové postavení jako místodržitelské kolegium v době hraběte Straky, byl ale dostatečně vyhovující ke správě nadace. Dále toto kolegium bylo již jednou schváleno za Leopolda II.⁶² dekretem z 28. října 1791. Posledním sporným bodem byl dohled nad správou nadace. V testamentu byl dozor svěřen zemskému sněmu Království českého. I když se právní účel sněmu změnil, Gindely v tomto bodě úpravu nenavrhoval a nadále nechal správu zemskému sněmu.

Gindelyho spis ke Strakově nadání byl posuzován společně se správními spisy předloženými zemskými právními zástupci. Zemský výbor se na základě Gindelyho spisů a právních expertiz zástupců usnesl, že Strakova nadace je výlučně určena české šlechtě, která má v držbě inkolát, a až při nedostatku vyhovujících uchazečů o stipendijní místa může být přijat uchazeč z nestavovské šlechty, a to za předpokladu, že rodiče či prarodiče uchazeče bydlí v Čechách, nebo zde uzavřeli sňatek. V druhé věci o navrhování stipendistů se zemský výbor usnesl, že jejich navrhování je v moci zemského výboru a schvalování je věcí císaře. Zemskému výboru přísluší správa nadace, přičemž dohled nad ní má český zemský sněm. Všechny ustanovené body byly obsaženy v novém nadačním listu, který měl za úkol vypracovat Gindely. Návrh nadačního listu byl odevzdán roku 1870. Bohužel zemský sněm nikdy nepřikročil ke čtení návrhu. Sněm se uspokojil s ročními výkazy u finančního fondu, a proto ke schválení nadačního listu nedošlo.

⁶⁰ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 56.

⁶¹ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 57.

⁶² Leopold II. (1747–1792) člen dynastie habsbursko-lotrinské. Císař římský, král český, král uherský, markrabě moravský, velkovévoda toskánský.

4.6. Zřízení organizačního statutu budoucí šlechtické akademie

Na schůzi zemského sněmu v březnu 1876 bylo oznámeno, že stavební fond Strakova nadačního jmění činí 304 000 zlatých a že splnění přání z roku 1851 zřídit Strakově nadaci budovu akademie je tedy možné. Zemský sněm ale oponoval tím, že stipendisté měli získávat vzdělání ve veřejných školách. Nebyl tedy důvod zřizovat prostory akademie. Přesto souhlasil s námitkou a akceptoval, že pro výuku šlechtických cvičení a cizích jazyků by byla budova vhodná. Zároveň byl v téže roce vypracován návrh na zřízení „*cvičných ústavů*“. Původně měl být vybudován pouze ústav pro jízdu na koni, šerm a tělocvik. 19. ledna 1877 byl návrh císařem Františkem Josefem I.⁶³ schválen, a o rok později v říjnu 1878 zemský výbor přistoupil ke koupi pozemku č.p. 128 - III., tzv. Jezuitské zahrady. Při schvalování koupě pozemku byla vznesena otázka, zda by nebylo vhodné vzhledem k velikosti pozemku plán přestavby upravit. Otázka se znovu projednávala na zemském sněmu v létě 1880 a v červenci bylo rozšíření ústavu schváleno. Musel být proto pozměněn jak návrh stavby, tak i organizační statut budoucí šlechtické akademie. Změnu plánu ze *cvičného zařízení* na akademii potvrdil císař rozhodnutím ze dne 2. dubna 1885, které bylo oznámeno pražskému místodržitelství 20. května 1885.

Nová budova akademie měla být internátním zařízením pro výchovu a vzdělávání. V budově ale měli být vzděláváni jen ve speciálních disciplínách, za běžnou výukou měli docházet na střední školy, gymnázia a vysoké školy. Podmínkou nadačního stipendia bylo, jak uvádí list z roku 1814, studium v Praze. Dále byla zvolena devítičlenná komise, která na základě předpisů Tereziánského rytířského ústavu ve Vídni a rytířských akademií v Lehnici a v Bedburgu vypracovala předpisy pro Strakovu akademii. Ty byly shrnuty do 14 článků a odevzdány 17. května 1884 zemskému výboru.

Nová akademie měla tři kategorie chovanců: Ty, kteří obdrželi celé stipendium, chovance s polovičním stipendiem a platící. Není známo, podle jakých kritérií se stipendia udělovala. Jak bylo uvedeno výše, stipendista musel studovat v Praze. Podle nových předpisů byla možná výjimka, a to u vysokoškolského studia. Pro ně bylo vyhrazeno deset peněžních stipendijních míst. Chovanec, který z důvodu vysokoškolského studia pobýval mimo Prahu, musel mít

⁶³ František Josef I. (1830–1916), člen habsbursko-lotrinského rodu. Císař rakouský 1848–1916, král český a uherský, král lombardský a benátský, dalmatský, chorvatský, slavonský, markrabě moravský.

povolání vystoupit z akademie od zákonných zástupců a dostával peněžní stipendium. Ostatní chovanci v internátním zařízení peníze nedostávali. Student byl povinen nosit stejnokroj jak v prostorách akademie, tak i mimo ni. Vrchní vedení akademie obstarávalo kuratorium, které se skládalo ze zástupce pražského arcibiskupa, osoby jmenované nejvyšším maršálkem Království českého na dobu šesti let, osoby jmenované místopředsedou Království českého, referenta pro nadaci hraběte Straky v zemském výboru Království českého a školního odborníka vybraného zemským výborem na dobu šesti let. V čele akademie stál ředitel, jenž přiseděl zasedání kuratoria a vedl celý ústav. Studenti byli rozděleni do deseti kamerat (oddělení) pod vedením prefektů. Jak prefekti, tak i ředitel museli mít složenou učitelskou zkoušku. Devítičlenná komise v posledním čtrnáctém bodě udává, že před otevřením budovy akademie musí být zřízen organizační statut. Zemský sněm s pravidly 20. října 1884 souhlasil a nařídil komisi statut vypracovat.

Dokončení organizačního statutu zdržovaly především výhrady Ministerstva kultu a vyučování ve věci inkolátu. Ministerstvo požadovalo tento bod pozměnit nebo úplně zrušit. Zemské úřady byly jiného názoru. Podle seznamu šlechtických rodin⁶⁴, které mohly žádat pro své mužské potomky stipendijní místo, bylo žadatelů dostatek. Vzhledem ke stavu majetku šlechtických rodin, který se zhoršoval, předpokládali, že počet možných uchazečů bude vzrůstat.

Na usnesení zemského sněmu v lednu 1888 byl přednesen návrh organizačního statutu. Původní projekt devítičlenné komise z května 1884 byl v několika bodech upřesněn či úplně změněn. Měli tak být přijati pouze ti žadatelé, kteří měli započaté gymnaziální studium či již gymnázium studovali. Požadavek inkolátu též zůstal, jinak by se organizační statut rozcházel s poslední vůlí zakladatele. Dále se změnilo složení kuratoria. Podle schválené poslední verze měly v něm zasedat tyto osoby – předseda jmenovaný císařem, dočasný zástupce arcibiskupa pražského, osoba jmenovaná českým nejvyšším maršálkem na dobu tří let, referent pro nadaci ze zemského výboru, osoba z ministerstva kultu a vyučování na dobu tří let a jeden školní odborník jmenovaný zemským výborem také na dobu tří let. Na popud Ministerstva kultu a vyučování bylo později do statutu ještě doplněno, že volba školy, ať už gymnázia či vysoké školy, vychází z rozhodnutí zákonných zástupců chovanců, kteří měli určit, zda půjde o ústav německý či český. Následně byl dokument odeslán do Vídně, kde jej císař František Josef I. 25. září 1889 schválil.

⁶⁴Seznam sestavil Antonín Gindely a přednesl ho 1. března 1887. Seznam obsahoval přes tisíc rodin.

4.7. Výstavba budovy akademie

Pozemek, tzv. Jezuitská zahrada, č.p. 128 – III. o rozloze 22 300 metrů čtverečních, na levém břehu řeky Vltavy, zakoupený v roce 1878 zemským výborem byla místem výstavby budovy Strakovy akademie. Odhad na stavbu budovy činil 800 000 zlatých. Na podobu budovy byla vypsána zemským výborem 25. června 1890 veřejná soutěž. Návrhy se odevzdávaly do 15. září téhož roku. Z jedenácti souběžných návrhů byl vybrán plán architekta Václava Roštlapila⁶⁵. Stavba budovy na pozemku jezuitské zahrady probíhala v letech 1892 – 1896. Budova měla podstavcovou plochu více než 4000 metrů čtverečních a stavba dvě poschodí. V přízemí se nacházely kanceláře, učebny, slavnostní síň, tělocvična, místnosti pro speciální výuku – kreslení, hudbu, šerm a tanec. V první a druhém patře byla domácí kaple sv. Václava, studovny a ložnice chovanců. Dále měli chovanci k dispozici místnosti k volné zábavě, místnost s vanovými lázněmi a nádržkou ke koupání. Vlastní křídlo měla jak nemocnice, tak i hospodářské zázemí budovy nadace. Všechny místnosti byly elektricky osvětleny a vybaveny ústředním vytápěním. V zahradě akademie, kterou projektoval František Thomayer⁶⁶, byla studentům k dispozici tzv. letní tělocvična, hřiště a plovárna na břehu Vltavy.⁶⁷

Financování výstavby bylo pokryto již zmiňovaným Strakovým nadačním fondem pro výstavbu budovy akademie. V roce 1890 byl vytvořen výbor pro revizi stavebního programu budovy akademie. V čele stál přisedící zemského výboru baron Pfeillem⁶⁸, dalšími členy výboru byli prof. Dr. Albín Bráf⁶⁹ a prof. Dr. Jan Kvičala⁷⁰. Podle revize v roce 1884 fond činil 533 623 zlatých. Na začátku výstavby roku 1892 fond dosáhl 1 091 044 zlatých, a vlastní kapitál nadace činil 1 598 049 zlatých.

⁶⁵ Václav Roštlapil (1856–1930) český architekt. Navrhl řadu veřejných staveb nejen v Praze. Kromě Strakovy akademie dále budovu Akademie výtvarných umění v Praze nebo Ústav choromyslných v Bohnicích.

⁶⁶ František Thomayer (1856–1938), český zahradní architekt. Navrhl parkovou úpravu k dnešním Thomaeyrerovým sadům v Praze, podílel se na parkové úpravě pro Jubilejní zemskou výstavu v roce 1891, navrhoval zahradu Bařovy vily ve Zlíně.

⁶⁷ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 87.

⁶⁸ Alfred Pfeill-Scharffenstein (1836–1891), byl rakouský a český šlechtic a politik, poslanec Říšské rady a Českého zemského sněmu.

⁶⁹ Bráf Albín (1851–1912), český národohospodář, doktor práv a profesor politické ekonomie na pražské univerzitě. Tvůrce českého ekonomického názvosloví. V letech 1909–1912 byl dvakrát rakouským ministrem orby.

⁷⁰ Jan Kvičala (1834–1908), profesor klasické filologie v Praze, vládní rada.

4.8. Strakova akademie od roku 1896 do 1914

Schválením tohoto organizačního statutu ze dne 15. září 1889 vznikla na základě testamentu Jana Petra Straky, pána z Nedabylic a Libčan, dále na Janovicích, Horních Teplicích a Okrouhlici ze dne 18. února 1710 instituce vzdělávací nadace. Aby počáteční úmysl hraběte Straky byl splněn, musela být změněna nadační listina ze dne 3. února 1814 císařským rozhodnutím z 2. května 1884, které umožnilo zřízením akademie z prostředků Strakova nadačního fondu. Vzniklý vzdělávací institut byl internátní zařízení pro chlapce šlechtického původu, který je měl připravit a vést k dobrému společenskému mravu, vštípit jim zásady katolického náboženství, a především je vést k oddanosti císaři a králi. Celá nadace byla posledním rozhodnutím z roku 1889 pod záštitou císaře.⁷¹

Akademii řídil její ředitel, který se zodpovídal řídicímu orgánu nadace – kuratoriu. Kuratorium dohlíželo na dodržování organizačního statutu a předpisů nově zřízené akademie. Do jejích pravomocí patřilo vypracování domácího a disciplinárního řádu akademie, návrh osoby na post ředitele akademie a doporučení pedagogů, lektorů a vychovatelů pro chovance. Nadační jmění měl ve své správě Zemský výbor království Českého. Provozní záležitosti akademie, ať se jednalo o správní, vyučovací i výchovné záležitosti (např. správa rozpočtu, odsouhlasení návrhu přijmutí platících chovanců) měl přímo na starosti ředitel akademie. Náboženskou výuku zajišťoval domácí duchovní – katecheta, kterého určil pražský arcibiskup, a lékařskou péči o studenty a personál zajišťoval domácí lékař a zubař akademie. K dispozici bylo dalších okolo čtyřiceti členů personálu. Jednalo se o pradleny, krejčí, a další potřebný personál důležitý pro chod internátního výchovného institutu. Dozorem a výchovou studentů byli určeni prefekti kamerat, k vyučování specializačních předmětů se najímali odborní učitelé.

V činnost vešla Strakova nadace v nové novobaročnické budově od školního roku 1896/97. Slavnostní otevření proběhlo 18. listopadu 1896. Ředitelem podle pravidel musel být akademik katolického vyznání pod 40let a musel mít složenou učitelskou zkoušku. K přijímacímu řízení na místo ředitele nového vzdělávacího ústavu se přihlásilo přes třicet uchazečů. Post ředitele budoucí akademie bylo prestižní zaměstnání. O tom svědčí i osobnosti, které se do přijímacího

⁷¹ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 86.

řízení přihlásily, např. hrabě Bedřich Deym⁷² nebo Jiří Guth–Jarkovský⁷³. Nakonec byl vyprán Dr. Josef Trakal⁷⁴. Na místě ředitele působil již od 29. listopadu 1894, tedy dva roky před otevřením akademie. Ve funkci ředitele vykonal sebevzdělávací cestu po podobných evropských vzdělávacích institutech, jakým měla být Strakova akademie.⁷⁵ Na této cestě navštívil celkem 25 vzdělávacích ústavů. V Německu navštívil instituty, jako byla rytířská akademie v Lehnici a Bedburgu, knížecí zemské školy v Míšni a Grimmě, Joachimsthalské gymnázium a alumnát ve Wilmersdorfu u Berlína, dále i Vitzhumské gymnázium v Drážďanech. Ve Francii navštívil lycea, zřizovaná jak státem, tak církví. Na britských ostrovech navštívil ty nejprestižnější školy – Eton, Harrow a Charterhouse.⁷⁶ Šestitýdenní cesta po vzdělávacích institucích v západní Evropě měla být pro nového ředitele inspirací, jak v budoucnu vést českou zemskou akademii. Ředitel Dr. Trakal setrval ve své funkci až do března 1910, kdy odešel na vlastní žádost.⁷⁷ 17. března 1910 vyšel v novinách Čech článek „*K obsazení místa ředitele v akademii hraběte Straky*“, který pojednával o výběrovém řízení na místo ředitele instituce. Na ředitelství akademie přišlo mnoho dopisů od zájemců s přiloženými doporučujícími dopisy. Ze zájemců byl vybrán 13. března 1910 Johann Sommer⁷⁸, který byl jmenován na místo ředitele 27. září téhož roku.⁷⁹

Nová budova pojala okolo 50 až 70 chovanců ročně. Podle statutu bylo plných stipendistů okolo 40 osob a polovičních stipendistů okolo 30 osob. Plné stipendium se platilo částkou 3400–3500 rakouských korun ročně. Studenti, kteří měli zájem o stipendium, museli projít přijímacím řízením. Přijímací řízení mělo několik podmínek. Zájemce musel být katolického vyznání, být rakouský státní občan s kořeny rodiny v českém panském nebo rytířském rodu či měl právo inkolátu v království Českém. Dále musel předložit lékařské a očkovací osvědčení, vysvědčení ze škol, které navštěvoval, diplom šlechtický a list domovský a prokázat nemajetnost.

⁷² Bedřich Deym ze Stříteže (1866–1929), c. k. komoří a velkostatkář, poslanec Říšské rady.

⁷³ Jiří Stanislav Guth-Jarkovský (1861–1943), PhDr., středoškolský učitel češtiny, francouzštiny a tělesné výchovy. Vychovatel v knížecí rodině Schaumburg-Lippe v Ratibořicích. Později generální tajemník Mezinárodního olympijského výboru (1919–1923) a spoluautor olympijské charty.

⁷⁴ Josef Trakal (1860–1913), rytíř řádu železné koruny III. třídy, m. ř. profesor na právnické fakultě c. k. české univerzity v Praze, první ředitel Akademie hr. Straky.

⁷⁵ NA Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, inv. č. 58, sign. II/A/13, kart. 5. – Studijní cesty do zahraničí.

⁷⁶ Bezečný, Zdeněk. Akademie hraběte Straky – pokus o český Eton?. In: PÍORECKÁ, Kateřina, ed. a PETRBOK, Václav, ed. *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 24. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 4. - 6. března 2004: věnováno památce prof. Jana Havránka*. Vydání 1. Praha: ÚČL AV ČR, 2004. s. 145 – 148. s. 145.

⁷⁷ NA Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, inv. č. 60, sign. II/C/2, kart. 5. – Personální záležitosti.

⁷⁸ Jan (Johann) Sommer (1853–1929), profesor na malostranském gymnázium v Praze. Později ředitel na gymnázium v Jičíně (1906–1910).

⁷⁹ NA Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, inv. č. 60, sign II/C, kart. 5. – Jan Sommer.

Též se udávalo, jaké školní zařízení bude uchazeč popřípadě navštěvovat, jestli český či německý vzdělávací ústav. Kontrola náležitostí přijímání byla prováděna vždy na začátku nového školního roku, u všech nových i stávajících chovanců. Tato, pravidla se po celou dobu existence akademie nezměnila. Stipendium pokrývalo zcela nebo z poloviny výdaje související se vzděláváním na veřejných školách, ať se jednalo o učební pomůcky, knihy nebo školné. Náklady na specializační výuku na akademii, ubytování, stravu, atd. byly též pokryty stipendiem. To neplatilo pouze tehdy, kdy stipendista nespĺňoval daný prospěch a mravní chování.

Školní rok začínal v polovině září, jak bylo v tehdejší školské zvykem, bohoslužbou v nadační kapli sv. Václava. Po bohoslužbě se ujal slova ředitel akademie a svůj projev ukončil svoláním slávy svému zaštitovateli Jeho Veličenstvu císaři a králi. Zádušní mše zakladatele hraběte Jana Petra Straky, pána z Nedabylic a Libčan, která měla být též vykonána v září⁸⁰, byla většinou přesunuta na měsíc listopad, aby se mohli zúčastnit i vysokoškolští chovanci. Po mši nastoupili studenti do řad a složili slib do rukou pana ředitele. Další svátky, které se slavily bohoslužbou, byl svátek jmenin císaře a krále Františka Josefa I., 4. října, a též svátek císařovny a královny Alžběty, 19. listopadu.⁸¹ Slavnostní mše byly zakončovány zpěvem císařské hymny. Vánoční prázdniny byly v rozmezích dnů od 24. prosince do 2. ledna. V polovině února končilo první pololetí a po několikadenním volna následovalo druhé pololetí, které bylo narušeno velikonočními prázdninami trvajícími týden. Školní rok byl ukončen 15. července a následovaly hlavní prázdniny do 15. září. Případné mimořádné volno pro jednotlivce bylo možné pouze tehdy, nahlásil-li ho zákonný zástupce studenta 14 dní předem.

Na začátku školního roku byli chovanci rozděleni podle věku a stupně studia do deseti kamerat (oddělení), jak udává organizační statut⁸². Jedno oddělení mohlo mít max. 17 osob. Každá kamerata měla vlastní ložnice pro jednu až tři osoby, svou umývárnu, šatnu, studovnu, byt prefekta, popřípadě pokoj pro sluhy. Všichni chovanci museli nosit stejnokroj jak v areálu akademie, tak mimo něj. Tento stejnokroj dostali stipendisté zadarmo, v případě platících chovanců za paušál 220 zlatých. Dále se v majetku studentů nacházel vlastní oblek a cestovní kufřík. Udržování šatstva a obuvi se hradilo z nákladu stipendia. Po ukončení studia výbava studentům zůstala. Studentovi bývala přidělena roční penze okolo 1000 zlatých. Stipendium bylo

⁸⁰ Jan Petr Straka zemřel 28. září 1720 v Libčanech, proto se zádušní mše měla vykonat v měsíci září.

⁸¹ ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina. *Študenti a kantoři za starého Rakouska: české střední školy v letech 1867–1918*. Vydání 1. Praha: Libri, 2007. 215 s., s. 40.

⁸² V pramenech nacházíme většinou jen šest vypsáných kamerat.

vypláceno napůl, vždy na začátku pololetí – 16. září a 16. února. Z této částky byly hrazeny výdaje spojené s pobytem a vzděláním – zdravotní výdaje, toaletní potřeby. Výuka specializačních předmětů byla hrazena zvlášť. Korespondenci a cesty domů si hradil student sám. Studenti mohli dostávat kapesné od svých rodičů, ale pouze se souhlasem ředitele. Korespondence byla kontrolována, studenti mohli dostávat dopisy či jinou poštu od osob odsouhlasených jejich zákonnými zástupci. Osoby, které mohly být v kontaktu s chovanci, předložily vzor svého písma a podpisu. Ředitel mohl poštu i otevřít a přečíst. Akademie pravidelně informovala rodinu o prospěchu a chování jejich studenta.

Každý student dodržoval podle zařazení své kameraty svůj pevný denní řád, který obsahoval jak veřejné vyučování, domácí a akademické studium, tak i odpočinek a zábavu – sportovní vyžití, četba knih a časopisů⁸³. Výuka, ale i běžná komunikace probíhala současně v obou zemských jazycích - v češtině i v němčině. Pokud byl chovanec dlouhodobě nemocný, či neprospíval dobře, bylo mu zajištěno doučování. Platící chovanci tuto službu museli proplatit. Akademie zajišťovala specializační výuku předmětů – šerm, tanec, jízda na koni, zpěv, tělocvik, plavání, druhý zemský jazyk a francouzštinu, která byla povinná od určitého věku. Dále se bylo možno přihlásit na výuku jiných zemských jazyků, angličtiny, italštiny, těsnopisu či hru na hudební nástroj – když se student zapsal na daný předmět, stával se pro něj povinným. V případě zjištěného nadání u chovance pro zpěv či hru na hudební nástroj, měl povinnou výuku daného předmětu. Za některé předměty se přiřácelo, v případě stipendijních studentů se platba opět odpouštěla. Studenti měli za povinnost každodenní mši za zakladatele – „*pětkrát Otčenáš a tolik Zdravas Maria k uctění nejsvětějších pěti ran Krista Pána se modlili.*“⁸⁴ a třikrát do roka museli vykonat svaté přijímání u školního katechety. Chovanci se stravovali v prostorách akademie. Jídelní lístek nejdříve odsouhlasil lékař a poté schválil ředitel. Obědy a večeře se podávaly ve společné jídelně. V neděli a ve svátek mohli studenty navštívit jejich rodiče či schválené osoby. Odměnou za dobré chování byly nedělní dopolední procházky mimo prostory akademie, ale vždy v doprovodu starší osoby, většinou svého prefekta. V zimě vycházka trvala od jedenácti do tří a v letních měsících, od 1. května, do čtyř. Na chovance dohlížel celý den, kromě v době školní výuky, prefekt dané kameraty, který měl na starosti dohled nad jejich prospíváním a chováním.

⁸³ Periodika k četbě schvaloval ředitel.

⁸⁴ citace dle: *Studijní nadání v Království českém = Studien-Stiftungen im Königreiche Böhmen.* sv. II., Praha 1895, s. 69–70.

Původně středoškolští studenti docházeli do veřejných pražských gymnázií, určených jejich rodiči. Většinou padla volba na česká a německá gymnázia na Malé Straně. Dne 14. srpna 1899 však císař odsouhlasil návrh kuratoria ke změně organizačního statutu akademie a povolil založení soukromého gymnázia na Strakově akademii se dvěma jazykovými odděleními – českým a německým, od školního roku 1899/90. Strakovské gymnázium mělo vlastního ředitele, který se zodpovídal řediteli akademie. Na postu ředitele gymnázia se vystřídali Josef Riss⁸⁵ (1899) František Patočka⁸⁶ (1899 – 1900), Jan Říha⁸⁷ (1900 – 1912).⁸⁸ Gymnázium bylo postupně před válkou rušeno. Císař toto zrušení svolil 10. srpna 1911. Notu ale místodržitelství má zapsanou až 21. září 1911⁸⁹. Proto byl nejspíš uskutečněn poslední školní rok 1911/12, tento rok se neotevřel nový první ročník. Majetek gymnázia byl rozprodán a utržené peníze byly uloženy na tzv. *gymnazijní fond akademie*, který byl v roce 1928 převeden do rezervního fondu akademie.

Pražská veřejnost na nový vzdělávací ústav nereagovala nejlépe. Přísný režim a velice přesně organizovaný den studentů byl pro nově vznikající demokratickou společnost pohled do doby, kdy vládla ve školách jezuitská přísnost. Nová internátní škola byla vybudována na místě bývalé Jezuitské zahrady, což přišlo obyvatelům Prahy nejspíše ještě příhodnější při pohledu na chovance v akademických uniformách. Podle dobových zpráv v periodikách ředitel Dr. Trakal nastavil na Strakově akademii přísnou výchovu stipendistů. Chovanci byli podle zpráv izolováni od okolního světa – málo vycházek, a když už, tak pod dozorem prefekta, dále cenzura periodik a knih. Vysokoškolským studentům bylo výslovně zakázáno navštěvovat přednášky prof. Masaryka⁹⁰.⁹¹ Mladí chovanci si stejně jako pražská společnost uvědomovali, že pravidla katolické akademie a její přísný režim byl na přelomu devatenáctého a dvacátého století nmoderní, a tedy s tehdejšími chápáním světa a společností neslučitelný. Lze to demonstrovat

⁸⁵ Josef Riss (1829–1899). Kvůli náhlému úmrtí, 25. listopadu 1899, přebral funkci gymnazijního ředitele František Patočka. Středoškolský učitel a profesor, později též ředitel na c. k. reálném gymnázium v Táboře.

⁸⁶ František Patočka (1836–1906), na post ředitele gymnázia byl jmenován od 26. listopadu 1899, tuto funkci předal Janu Říhovi od 28. dubna 1900. Středoškolský profesor latiny a řečtiny.

⁸⁷ Jan Říha (1845–1916), poslední gymnazijní ředitel na Strakově akademii. Funkce byla ukončena společně se školním rokem 1911/12. Středoškolský profesor řečtiny a latiny, ředitel gymnázia v Jindřichově Hradci. Překladatel klasické literatury.

⁸⁸ Národní archiv Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, číslo fondu 687, inventární číslo 61, signatura II/D/1, karta 6.– Ředitel gymnasia.

⁸⁹ JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. Praha 1947, s. 80.

⁹⁰ Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), první prezident Československé republiky, politik, filozof. V této době m. ř. profesor na c. k. české univerzity v Praze.

⁹¹ DVORSKÝ, Zdeněk. Jesuitská zahrada čili akademie hr. Straky. *Čas XXII.*, 1908, č. 146, 27. 5., s. 2–3; č. 147, 28. 5., s. 2–3.

na studentské hymně chovanců: „*Na Hradčanech je domov náš, ponuré budovy dvě, v té jedné žijem s trestanci, ta druhá klášter je. Kdo nežil z ruky do huby a plné břicho má, ten neví, co je koleják s prázdnýma kapsama.*“⁹² Veřejné mínění bohužel svůj pohled na akademii nestačilo změnit, protože přišla první světová válka.

4.9. Chod Strakovy akademie za první světové války

Válka byla pro akademii ničivým obdobím. Dotkla se jak jejího personálu, tak i studentů, protože většina z nich byla povolána na frontu. Dále válečné období pozměnilo výplatu stipendií. Zemská správní komise rozhodla, že v době války stipendijní chovanci, kteří nastoupí na vojenskou službu, budou dostávat ročně 800 korun, tzv. *vojenské stipendium*. Nadace nabídla deset míst sirotkům po padlých.

Studentů, ale stále ubývalo. Akademie proto v prosinci 1914 přenechala celou budovu Červenému kříži království Českého a internát pro zbylé studenty byl přestěhován do Valdštejnského paláce, kde zůstal do konce války, tedy školního roku 1918/19. Zapůjčení bylo dohodnuto se Zemskou správní komisí v létě 1914, která o tomto kroku informovala i císařskou kancelář. Náklady na stavební úpravy a správu budovy nesl z poloviny Červený kříž a z poloviny stát. V době, kdy byla Strakova akademie vojenským lazaretem, zemská komise souhlasila s vyplácením stipendia vysokoškolským chovancům ve stejné výši jako před válkou.

I když od poloviny roku 1916 musela akademie částečně přispívat na náklady budovy, kde sídlil lazaret, její finanční situaci to nezhoršilo. Výnosy ze Strakových statků byly vyšší než obvykle, proto penze studentům neklesla. Že nadace dosáhla značných přebytků za války, můžeme sledovat i na výběrovém řízení na školní rok 1918/19, kdy vypsala nová místa na tři celá a několik polovičních stipendijních míst. Stipendium těchto míst měla být určena až podle aktuálních poměrů.

⁹² MRÁZKOVÁ, Markéta. *Jan Petr Straka z Nedabylic: hrabě, mecenáš, zakladatel Strakovy akademie*. Nové Město nad Metují 2014, s. 49.

5. Personální obsazení akademie

Výchova a vzdělání významně ovlivňují budoucí osobnost člověka. Tento fakt si velice dobře uvědomoval jak Petr hrabě Straka z Nedabylic, tak i vykonavatelé jeho poslední vůle, kteří se snažili hraběcí záměr prosadit. Po 120 letech⁹³ se vytvoření šlechtického výchovného ústavu Strakovy akademie zdařilo. Před zahájením prvního školního roku 1896/1897 mělo před sebou představenstvo, tj. kuratorium a ředitel akademie Dr. Trakal, důležitý úkol. Museli vybrat kvalifikované osoby, které se měly podílet na vzdělání chovanců nově otevřené akademie. První tři roky byla obsazována pouze místa prefektů kamerat, místa pedagogů pro speciální výuku a místo spiritualisty akademie. Ve školním roce 1899/1900 bylo se svolením císaře otevřeno při akademii i gymnázium s českým a německým oddělením, kam také představenstvo vybíralo ty nejlepší pedagogy.

Osobnostmi, které formovaly mladé šlechtice, byly například František Bayer⁹⁴, Gustav Hergsell⁹⁵, Josef Klička⁹⁶, Karel Křemen⁹⁷, Karel Link⁹⁸, František Patočka⁹⁹, Josef Pražák¹⁰⁰, Wenzel Rosický¹⁰¹, Karel Štětina¹⁰², a další.¹⁰³

⁹³ Majetek *Nadání ke zřízení akademie pro cvičení chudé mládeže šlechtické v Čechách*, byl zajištěn až roku 1776. Přesně tak, jak udávala poslední vůle Jana Petra hraběte Straky, pán z Nedbalic a Libčan.

⁹⁴ František Bayer (1854–1936), PhDr., středoškolský učitel působící například na gymnáziu v Domažlicích, Táboře a na akademickém gymnáziu v Praze. Člen České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Zoolog, paleontolog, ornitolog. Sepsal přírodovědné práce. Na Strakově akademii působil jako učitel přírodopisu na českém oddělení v letech 1899–1907.

⁹⁵ Gustav Hergsell (1847–1914), šermířský mistr a setník zemské obrany. Ředitel královské české zemské šermířské školy v Praze. Na Strakově akademii působil jako učitel šermu ve speciální výuce v letech 1903 - 1912.

⁹⁶ Josef Klička (1855–1937), český varhaník a houslista, skladatel, dirigent a pedagog. Na Strakově akademii působil jako učitel zpěvu ve speciální výuce v letech 1903–1909.

⁹⁷ Karel Křemen (1855 – 1934), PhDr., středoškolský učitel působící například na c. k. českém státním gymnáziu na Malé Straně v Praze. Historik a autor historických prací. Na Strakově akademii působil jako gymnaziální učitel zeměpisu a dějepisu, češtiny na českém oddělení v letech 1900 – 1908.

⁹⁸ Karel Link (1832–1911), majitel a ředitel královské české zemské taneční školy v Praze. Zemský učitel tance. Na Strakově akademii působil jako učitel tance ve speciální výuce v letech 1903–1912.

⁹⁹ František Patočka (1836–1906), středoškolský učitel a autor bajek. Na Strakově akademii působil jako gymnaziální učitel latiny a řečtiny na českém a německém oddělení v letech 1899–1900. Dále byl ředitelem gymnázia při Strakově akademii od 26. listopadu 1899 do 28. dubna 1900.

¹⁰⁰ Josef Pražák (1860–1938), PhDr., středoškolský učitel, autor prací z klasické filologie. Na Strakově akademii působil jako gymnaziální učitel češtiny na českém oddělení v letech 1900–1901.

¹⁰¹ Wenzel Rosický (1850–1929), PhDr., středoškolský učitel působící např. na německém gymnáziu na Starém Městě v Praze, meteorolog, stenograf, autor spisů z astronomie. Na Strakově akademii působil jako gymnaziální učitel matematiky a fyziky na německém oddělení v letech 1900–1912.

¹⁰² Karel Štětina (1852–1933), středoškolský učitel, historik. Na Strakově akademii působil jako gymnaziální učitel zeměpisu a dějepisu na českém oddělení, a vedl výuku češtiny jako druhého zemského jazyka ve speciální výuce v letech 1901–1911.

¹⁰³ NA Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, inv. č. 61, 62, 63, sign. II/D, II/E, II/F, kar. 5, 6, 7.

Pro přiblížení, jaké osobnosti pro výchovu mladých chovanců si akademie vybírala, jsem zvolila tři konkrétní jedince. Jmenovitě Josefa Pekaře, Antonína Podlahu a Karla Kašpara. Právě tyto osobnosti, se i po ukončení své působnosti na Strakově akademii, dále udržovali styky s absolventy a studenty akademie.

5.1. Josef Pekař

Josef Pekař se přihlásil na Strakovu akademii společně s jeho přítelem Antonínem Podlahou. Na rozdíl od svého přítele na akademii působil jako prefekt pouze jeden rok, přesto si ho chovanci oblíbili.¹⁰⁴

Druhorozený syn statkáře, Josef Pekař, se narodil 12. dubna 1870 v Malém Rohovzci. Brzo rodina přesídlila do blízké vsi Daliměřice, kde se zdejší statek stále nazývá Pekařův.¹⁰⁵ V šesti letech nastoupil malý Josef Pekař do obecné turnovské školy, z které pokračoval na gymnázium v Mladé Boleslavi. Gymnázium Mladoboleslavské bylo navazujícím ústavem předcházejícího gymnázia piaristického v Kosmonosech, které bylo několik let před Pekařovým nástupem přeneseno do Mladé Boleslavi. Pekař zažil poslední chvíle starého vyučování piaristické školy, kterého jistě ovlivnily, a to konkrétně v jeho pohledu na baroko, kde piaristický řád má své kořeny.¹⁰⁶ Po složení maturitní zkoušky mladý hoch odchází na studia do Prahy. Nejspíše pod vlivem četby Sedláčkových¹⁰⁷ „*Hradů a zámků*“¹⁰⁸ a Heberových¹⁰⁹ „*Böhmens Burgen, Festen und Bergschlösser*“ se hlásí na Filozofickou fakultu na obor Historie a zeměpis. Ještě v létě roku 1888 po složení maturitní zkoušky navštěvuje městský archiv v Mladé Boleslavi, kde nabírá první zkušenosti v bádání v pramenech. V Praze navštěvuje přednášky prof. PhDr. Golla¹¹⁰ a prof. PhDr. Rezka¹¹¹. Stává se gollovým žákem a začlenil se do tzv. gollovy školy¹¹². V zimním semestru 1889/1890 se zapisuje na seminář prof. Golla a odevzdává svoji první větší práci „*Kandidatury Přemysla Otakara II. na německý trůn*“, v letním semestru pokračuje prací

¹⁰⁴ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Soubor. Vydání 1. Praha: Torst, 1994. 355 s., s. 247.

¹⁰⁵ HOBZEK, Josef. *Josef Pekař, národní dějepisec*. V Praze: Vyšehrad, [1940]. 30 s. Pro život; sv. 1., s. 6.

¹⁰⁶ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994, s. 17.

¹⁰⁷ August Sedláček (1843–1926), PhDr., historik, genealog, sfragistik a heraldik.

¹⁰⁸ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994, s. 21.

¹⁰⁹ Franz Alexander Heber (1815–1849), pražský obchodník, amatérský historik.

¹¹⁰ Jaroslav Goll (1846–1929), prof. PhDr., historik a medievalista. Zakladatel gollovy školy.

¹¹¹ Antonín Rezek (1853–1909), prof. PhDr., historik, 1900–1903 ministr pro české záležitosti, 1905–1906 poslanec Sněmu království Českého.

¹¹² „Gollova škola“ je označení pro skupinu historiků, kteří navštěvovali přednášky prof. PhDr. historie Jaroslava Golla. Goll kladl velký důraz na práci s prameny a ověřování faktů z pramenů. Dbal na vysokou kvalitu vědecké práce.

„*Povstání proti Václavu I. v letech 1248 – 1249*“. V dalším akademickém roce již navštěvuje i seminář prof. Rezka, kde vypracoval základ pro pozdější habilitační práci pod názvem „*Albrecht z Valdštejna a jednání s nepřáteli císařovými v letech 1630 – 1634*“. Na začátku roku 1893 začíná pracovat v redakci Ottova naučného slovníku, kde působil jako redaktor. Toto místo dostal nejspíše díky podpoře prof. Golla.¹¹³ Odpromoval s titulem PhDr. za práci „*Kandidatury krále Přemysla Otakara*“ roku 1893.

Před odjezdem na studijní cestu do Německa, kde navštívil v Berlíně přednášky Maxe Lenze¹¹⁴, Heinricha von Treitschke¹¹⁵ a Eduarda Zeller¹¹⁶, a v Erlangenu přednášky Fr. v. Bezolda¹¹⁷, měl složit Josef Pekař učitelské zkoušky pro střední školy. Ale nestalo se tak. Mladý absolvent filozofické fakulty se rozhodl pro čistě vědeckou kariéru. Po příjezdu zpět do Čech si začal hledat zaměstnání, při kterém by v klidu mohl pracovat na své habilitační práci. Pouhé tři měsíce, ačkoliv neměl učitelkou zkoušku, vyučoval na svém gymnáziu v Mladé Boleslavi, pak se vrátil do Prahy. V Praze nastoupil na gymnázium v Truhlářské ulici, kde působil i jeho blízký přítel ThDr. Antonín Podlaha. Společně s Antonínem Podlahou si 27. května 1896 podali přihlášku na právě nově otevřenou Strakovu akademii na místo prefektů.

Do přijímací řízení odevzdával Pekař jak svůj životopis, tak i dále kvalifikační výkaz z ředitelství gymnázia v Truhlářské ulici, a to přímo od ředitele gymnázia Františka Sobka¹¹⁸. Ten mu vystavil dobré vysvědčení, avšak ústně se vyjadřoval o pedagogických schopnostech mladého Pekaře skepticky.¹¹⁹ Pekař se totiž svému středoškolskému postu moc nevěnoval, často nechával žáky číst učebnici a sám věnoval osobním věcem.¹²⁰ Možná za jeho neaktivní chování mohlo dokončování habilitační práce o Albrechtu z Valdštejna, která si vyžádala čtení i švédských pramenů. Po odchodu z gymnázia se již nikdy Pekař nevrátil k výuce na střední škole. Pekař byl 8. června přijat na Strakovu akademii, a jistě za přímluvy prof. Golla

¹¹³ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994, s. 36.

¹¹⁴ Max Lenz (1850–1932), německý historik.

¹¹⁵ Heinrich Gotthardt von Treitschke (1834–1896), německý historik a novinář.

¹¹⁶ Eduard Zeller (1814–1908), německý evangelický teolog a filozof.

¹¹⁷ Friedrich Gustav Johannes von Bezold (1848–1928), německý historik., který se zabýval husitskou revolucí.

¹¹⁸ František Sobek (1844–1913), středoškolský profesor a ředitel pražského gymnázia v Truhlářské ulici. Autor učebnic dějepisu a zeměpisu.

¹¹⁹ SEIFERT, Jaroslav, ZAHRADNÍČEK, Jan a RENČ, Václav. *O Josefu Pekařovi: příspěvky k životopisu a dílu*. V Praze: Řád, Ladislav Kuncíř, 1937. 369 s., s. 310.

¹²⁰ SEIFERT, Jaroslav, ZAHRADNÍČEK, Jan a RENČ, Václav. *O Josefu Pekařovi: příspěvky k životopisu a dílu*. Praha 1937, s. 311.

a prof. Rezka.¹²¹ Stal se prozatímním prefektem 2. třídy III. kategorie, které mu poskytlo roční plat 700 zlatých a prefektský byt v budově akademie společně se zaopatřením. Dne 25. února 1897 Pekař písemně oznamuje kuratoriu, že habilitoval. Kuratorium mu gratulovalo, ale s funkcí soukromé docentury na univerzitě kuratorium shledalo, že nelze vykonávat povinnosti prefekta řádně současně s přednášením na univerzitě, proto je k 31. srpnu zproštěn všech povinností na Strakově akademii. Pekař působil tedy na akademii pouze rok, přesto tvrdý režim nedokázal přijmout. Jako prefekt měl dohled nad studenty při domácím studiu, akademickém vyučování, nad modlením, měl chovance vést ke správné mravní, náboženské a vlastenecké výchově, dále kontroloval četbu i korespondenci studentů, dohlížel na ně celý jejich volný čas mimo školní výuku, dohlížel i na jejich zdravotní stav, zprostředkovávali návštěvy s rodiči a příbuznými. Sám prefekt měl za povinnost, kromě dohlížení nad chovanci, být doma do jedenácti hodin. V Pekařově kameratě propadlo v prvním pololetí osm hochů a druhém pět. Selhání jeho chovanců bylo de facto jeho selháním. Dále ho prof. Goll v dopisech napomíná z pozdních příchodů, zaspání a neúčasti na mších. Studenti měli však Pekaře rádi, jeho chovanci na něj vzpomínali – např. Stehlík z Čenkova, hrabě Bořek-Dohalský z Dohalic, hrabě Khüenburg.¹²² Možná habilitace jeho osoby byla jen záminka, aby mladý prefekt nedostal výpověď.

A tak v roce 1897 mladý Pekař habilitoval prací „*Dějiny Valdštejnského spiknutí 1630-1634*“, jako druhou práci připojil „*Povstání proti Václavu I. v letech 1248 – 1249*“¹²³, a tak se stal soukromým docentem na české Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Již v letním semestru začal zastupovat prof. Rezka na jeho seminářích a byl spoluředitelem Historického semináře. Vedení a výuka na seminářích mu šly velice lépe než na Strakově akademii. Studenti vzpomínali, že prof. Pekař upoutával skvělým nadáním, hlubokými a originálními pohledy do dějin, měl vtip a humor a zajímal se o své studenty.¹²⁴ Studentský zájem o Pekařovi přednášky rostl. Po válce byly Pekařovi semináře, tak hojně navštěvovány, že se studenti nevešli do poslucháren. V roce 1898 se stává spoluredaktorem vedle prof. Golla Českého časopisu historického¹²⁵,

¹²¹ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994., s. 38.

¹²² KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994, s. 247.

¹²³ SEIFERT, Jaroslav, ZAHRADNÍČEK, Jan a RENČ, Václav. *O Josefu Pekařovi: příspěvky k životopisu a dílu*. Praha 1937, s. 313.

¹²⁴ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994., s. 41.

¹²⁵ Český časopis historický (ČČH) je periodikum zabývající se historií, vycházející od 1895 (založený 17. listopadu 1894). V periodiku jsou obsaženy významné výsledky bádání o českých a světových dějinách, materiálové studie, diskuse, recenze i zprávy a přehledy o domácí i zahraniční historiografické produkci.

a od roku 1916 do prosince 1936 ho vede sám. Velmi se zasloužil o vydávání Bibliografie české při ČČH, která byla vydávaná od r. 1905. Dále dal podnět k reorganizaci Historického klubu¹²⁶, který se stal svrchovanou institucí vydávání základních děl české dějepisné literatury. V osobním životě si konečně v roce 1899 pořizuje a hlavně zařizuje mladý doktor svůj byt. Tímto krokem se zabavuje svých studentských let, kde pobýval v různých podnájmech, které již pro přednášejícího učitele na univerzitě nebyly vhodné.¹²⁷ Ani jeho postup na univerzitě se nezastavil, v roce 1902 byl jmenován mimořádným a o tři roky později, tj. v roce 1905, řádným profesorem na Filozofické fakultě při Karlově Univerzitě. V letech 1909 – 1910 byl děkanem na Filozofické fakultě, 1910 – 1911 proděkanem, a za první republiky byl 1931 – 1932 rektorem Univerzity Karlovy, později 1932 – 1933 prorektorem.

O politické dění se Pekař zajímal již za svého mládí, kdy probíhaly rukopisné pře. Bojoval proti překrucování dějin a česko-německých vztahů – např. vydání článku Theodora Mommsena¹²⁸ „*An die Deutschen in Österreich*“, na který mladý historik odpověděl polemikou „*Čechové jako apoštolské barbarství*“ z roku 1897. Touto polemikou na sebe poprvé Josef Pekař veřejně upozornil. Politicky stál Josef Pekař na straně realistů, ale obával se rozpadu Rakousko-Uherského mocnářství. Odtud nejspíš pocházela pozdější nevraživost mezi ním a prezidentem T. G. Masarykem za první republiky, kdy stál Pekař na straně konzervativistů. Tehdejší již vážený profesor byl proti pozemkové reformě. Tento postoj o větší roli šlechty měl získat, tím že působil na Strakově akademii. Pekař spíše upozorňoval, že tímto aktem se otevře „Pandořina skříňka“, úvahy o tomto tématu později vydal pod názvem „*Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*“.¹²⁹ Pekaře ale kritika jeho osoby nezastavila. Dále se vyjadřoval k důležitým tématům prvorepublikové politiky, jako byl např. vztah státu a církve (např. článek „*O nové církvi československé*“ z roku 1920) nebo k tématům podceňování národnostních menšin. Kritický postoj, který měl Pekař k řešení určitých otázek mladé republiky, mu však nevzal na úctě, která k němu byla chována. Jako doklad lze brát nabídku kandidatury na úřad prezidenta po Masarykově abdikaci, kterou Pekař odmítl.

¹²⁶ Historický klub je sdružení českých historiků od roku 1872 do dnes. Jeho úkolem je rozvíjet a popularizovat historické vědy.

¹²⁷ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994, s. 48.

¹²⁸ Christian Matthias Theodor Mommsen (1817–1903), německý historik, právník a politik. Nositelem Nobelovy ceny za literaturu za rok 1902.

¹²⁹ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994, s. 68.

Po završení šedesáti let začalo tělo Josefa Pekaře chřadnout. Vše započalo dlouhým léčením zlomeniny ruky, kterou si přivezl z dovolené v Itálii ve Veroně. O rok později onemocněl kožní nemocí, díky níž byl hospitalizován v sanatoriu v Podolí. Sil starému historikovi ubývalo. Stěžovalo mu to pracovní úsilí – při druhém vydání „*Knihy o Kosti*“ upustil od původního rozsahu. Německé vydání „*Valdštejna*“ bylo o třetinu kratší než česká verze. Musel se přestěhovat do jiného bytu, který byl v přízemí, protože již nedokázal docházet do čtvrtého patra. Navštěvoval lázně v Jáchymově, kde léčil své astma. V květnu v roce 1936 se dostavil silný záchvat, který zasáhl mozek. Od té doby profesorovi vynechávala paměť. Přesto se po zotavení na podzim vrací Pekař do Prahy a Historického klubu, kde zahajuje oslavu k šedesátinám Kamila Krofty¹³⁰. Vše vypadalo nadějně. Ale po novém roce již Pekař nepoznával své blízké. Po Vánocích 1936 mu zemřel bratr František a to ho podlomilo.

23. ledna 1937 zemřel prof. PhDr. Josef Pekař. Na jeho pohřbu v Daliměřicích se sklonil nad rakví i jeho dlouholetý odpůrce T. G. Masaryk. Pohřbu se zúčastnila celá vláda, zástupci českých univerzit, Česká akademie, jeho studenti a přátelé.¹³¹

5.2. Antonín Podlaha

Antonín Podlaha byl jedním z prvních prefektů na Strakově akademii, společně se svým přítelem Josefem Pekařem. Do nově otevřeného šlechtického ústavu na stupoval jako jednatřicetiletý doktor teologie s dvouroční praxí výuky na českém gymnáziu na Novém Městě pražském.

Tento mladý muž se narodil 22. ledna 1865 v pražské rodině. Otec byl stavitel a magistrátní úředník města Prahy. Antonín měl ještě starší sestru. Rodiče vedli své děti k úctě vlasti a k lásce českým dějinám, což mělo především na jejich syna velký vliv.¹³² Po odmaturování na gymnáziu s vyznamenáním se mladý jinoch na přání rodičů a především na přání otce přihlásil na právnickou fakultu. Zde, na právnické fakultě Karlo – Ferdinandovy univerzity v Praze setrval pouze jeden rok. Po roce manželé Podlahovi souhlasili s odchodem z práv a přihlášením jejich jediného syna do arcibiskupského semináře v Praze. Tedy v roce 1884 začal Antonín studovat

¹³⁰Kamil Krofta (1876–1945), prof. PhDr., historik Gollovy školy, československý politik a diplomat. Účastnil se protinacistického odboje. Zemřel ve věznění v terezínské Malé pevnosti.

¹³¹ KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Praha 1994, s. 80.

¹³²LEBEDA, Jan. *Sváteční člověk: Život biskupa Antonína Podlahy (1865–1932)*. Vydání 1. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1965. 155 s., s. 7.

na německé bohoslovecké fakultě a o čtyři roky později 5. července 1888 byl ordinován na kněze. Jeho prvním působištěm při kaplanské službě bylo město Rokycany, však první služba nenaplnila očekávání mladého kněze. Došel k závěru, že teoretická výuka v semináři se velice liší od praxe mezi věřícími.¹³³ Možná tato skutečnost byla pro mladého Antonína Podlahu natolik důležitá pro neabsolvování římského vzdělání, i když jeho studijní předpoklady byly velice dobré. Tímto rozhodnutím se stal jedním z mála budoucích vysokých katolických hodnostářů u nás, který neměl římskokatolické vzdělání získané přímo ve Vatikánu.

I když nebyl mladý kněz naplněn službou v malém městě, po roce vydává v časopise *Method* svou první studii „*Posvátní místa na osadě rokycanské*“, která je zakládající studií pro jeho pozdější vědecko-literární práci „*Posvátná místa*“. Po dvou letech odchází jako administrátor do Kojetic u Prahy. V Kojeticích se projevila jeho vášeň pro historii a mecenášství. Začíná psát místní kroniku a zakládá na vlastní náklady školní knihovnu. V roce 1890 je ustanoven novým kaplanem v kostele sv. Haštala na Starém Městě pražském, je zpět doma. O rok později se vrací na bohosloveckou fakultu, kde se připravuje na složení rigorózní zkoušky. Je zpět ve svém živlu a mezi svými přáteli. Na fakultě si poprvé vyzkoušel své pedagogické schopnosti v akademickém roce 1893/1894, kdy zastupoval na přednáškách ze Starého zákona s Josefem Tumpachem¹³⁴ nemocného prof. ThDr. Jaroslava Sedláčka¹³⁵.¹³⁶ Na konci téhož akademického roku promoval Antonín Podlaha doktorátem z teologie s titulem ThDr. Po získání vysvědčení způsobilosti pro střední školy nastoupil jako profesor náboženství na české gymnázium na Novém Městě pražském v Truhlářské ulici. Při výuce se seznámil s učebnicemi katechismu a shledal je těžkopádnými a zastaralými, proto po zbytek svého života vydal několik učebnic, které sklízely úspěch.¹³⁷ Již v této době byly veřejnosti známé schopnosti mladého doktora a jeho zájem o historii. Měl za sebou již několik publikování svých prací v *Historia Pragensis*, *Časopise českého muzea*, *Časopise českého duchovenstva*, atd., a proto byl nejspíše osloven výborem

¹³³ LEBEDA, Jan. *Sváteční člověk: Život biskupa Antonína Podlahy (1865–1932)*. Praha 1965, s. 33.

¹³⁴ Josef Tumpach (1862–1916), prof. ThDr., přednášel církevní právo a křesťanskou sociologii na katedře kanonického práva na Karlo – Ferdinandově univerzitě.

¹³⁵ Jaroslav Sedláček (1860–1925), prof. ThDr., odborník na semitské jazyky a Starý zákon. Ordinován na kněze byl roku 1882. Působil na bohoslovecké fakultě, kde se stal roku 1900 řádným profesorem. Byl členem Královské české společnosti nauk a rytíř řádu Božího hrobu v Jeruzalémě.

¹³⁶ NOVOTNÝ, Vojtěch, VAŇÁČ, Martin a KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 287 s., s. 114.

¹³⁷ Například: učebnice Veliký katechismus katolického náboženství z roku 1910.

Národopisné výstavy, aby připravil část o pojednání o minulosti českého katolictví. Podlaha si dal velice záležet, aby jeho práce měla vědeckou pravdivost a správné metodické postupy.¹³⁸

V roce 1896 vyhlásili výběrové řízení na pozice prefektů kamerat do nově otevřené Strakovy akademie v Praze. Společně s přítelem PhDr. Josefem Pekařem se Antonín přihlásil do výběrového řízení. Oba dva uchazeči byli přijati. K Podlahově žádosti byl připojen pochvalný list od pražského arcibiskupa Františka de Paula kardinála Schönborna¹³⁹, který v listu vyzdvihuje Podlahovu svědomitou práci.¹⁴⁰ Kuratorium přijalo žádost jak A. Podlahy, tak i J. Pekaře v červenci téhož roku. V archivních materiálech se dočteme, že Antonín Podlaha jako prefekt obstál na výbornou.¹⁴¹ Díky svědomité práci bylo navrženo ředitelem akademie Dr. Trakalem zvýšení platu a postoupení do II. třídy za výbornou službu. Kuratorium souhlasilo. Katecheta Podlaha měl se studenty akademie dobré vztahy, které přetrvaly i po jeho odchodu z akademie. Po odchodu se déle stýkal s bratry Bořek-Dohalskými¹⁴² a s rodinou Nadherny. S rodinou Nadherny měl mladý kněz úzké přátelské vztahy. Právě nejspíše on doporučil Amélii Nádherné¹⁴³, aby zapsala své syny Jana¹⁴⁴ a Karla¹⁴⁵ Nadherny na Strakovu akademii.¹⁴⁶ Ze tří

¹³⁸ LEBEDA, Jan. *Sváteční člověk: Život biskupa Antonína Podlahy (1865–1932)*. Praha 1965, s. 49.

¹³⁹ František de Paula kardinál Schönborn (1844–1899), pocházel z rodu Schönbornů. Byl ordinován knězem 12. srpna 1873. Vystudoval v Praze a Římě. Pražský arcibiskup od roku 1885.

¹⁴⁰ NA Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, inv. č. 83, sign. II/F/2, kart. 13. – Podlaha.

¹⁴¹ NA Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, inv. č. 83, sign. II/F/2, kart. 13. – Podlaha.

¹⁴² Jedná se o čtyři bratry z hraběcí rodiny Bořek-Dohalský z Dohalic. Český rod, jehož počátky se datují do 15. století, byl na přelomu 19. a 20. století usazen v zámečku Přívozec u Domažlic. Kvůli finančním problémům byla rodina nucena se přestěhovat do měšťanského domu v Domažlicích.

Z archivních materiálů se dozvídáme, že František a Antonín Bořek-Dohalský byli platící studenti ve školním roce 1904/1905.

– Národní archiv Praha. Ordinariát pražské arcibiskupství, číslo fondu 123, inventární číslo 844, krabice 215. – Záležitosti akademie hr. Straky 1904–1916.

František Bořek-Dohalský z Dohalic (1887–1951), za první republiky diplomat na velvyslanectví v Londýně. Člen protinacistického odboje a první československý velvyslanec v Rakousku po 2. světové válce.

Antonín Bořek-Dohalský z Dohalic (1889–1942), ThDr., arcibiskupský kancléř a kanovník svatovítské kapituly od 1931. Pro protinacistický odboj, byl deportován do Osvětimi, kde zemřel.

Ludvík Bořek Dohalský z Dohalic (1894–1909), též student Strakovy akademie. Při vyučování biologie se otrávil svinibrodskou zelení a na následky otravy zemřel. Tehdejší ředitel Dr. Josef Trakal následující rok, právě nejspíše kvůli nehodě, odstoupil z ředitelského místa.

Zdeněk Bořek Dohalský z Dohalic (1900–1945), prvorepublikový novinář Lidových novin člen a blízký přítel prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Též člen protinacistického odboje s krycím jménem bylo Halík či Bedrník. Na konci války byl popraven v Terezíně.

¹⁴³ Amélie Nadherná, za svobodna Amélie Klein svobodná paní z Wisenbergu (1854 - 1910), se provdala za Karla Nadhernyho z Borutína (1849–1895). V roce 1898 byla Amélie Nádherná císařem Františkem Josefem I. povýšena za svoji osobu do stavu svobodných pánů. Toto povýšení se týkalo i jejích dětí.

¹⁴⁴ Jan Nadherny z Broutina (1884–1913), studen filosofie na české Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, milovník umění. Spáchal sebevraždu v roce 1913 v Mnichově.

¹⁴⁵ Karel Nadherny z Broutina (1885–1931), JUDr. Po studiích se vrací zpět na rodinný zámek Vrchotovy Janovice a staral se o rodinné statky do své smrti.

bratřů Bořek–Dohalských, měl Antonín Podlaha v největší oblibě Antonína Bořka-Dohalského, budoucího kněze, ke kterému choval otcovské city.¹⁴⁷ Školní rok 1898/1899 byl pro Antonína Podlahu posledním rokem ve funkci prefekta a spirituála na akademii. Dne 26. července 1899 byl českou zemskou školní radou obsazen do místa učitele náboženství na státní reálné škole na Malé Straně od 1. září téhož roku. V srpnu byl katecheta Antonín Podlaha zproštěn všech funkcí a závazků na Strakově Akademii. Můžeme se domnívat, že funkcí na akademii byl uvolněn ze zdravotních důvodů. Antonín Podlaha trpěl od jara 1898 zánětlivým onemocněním dolních končetin, které ho omezovalo do konce života. Na akademii se vrátil během svého života ještě jednou, a to namísto zástupce pražského arcibiskupa v kuratoriu.

Místo učitele na reálné škole na Malé Straně zastával jen do roku 1901, pak se vrací na svoji alma mater, do arcibiskupského semináře, kde zastává funkci docenta křesťanské archeologie. V 22. září 1903 byl zvolen kanovníkem svatovítské kapituly, dále zastává funkce archiváře a knihovníka kapituly. Těmto funkcím zasvětil zbytek svého života.¹⁴⁸ Při vstupu do svatovítských funkcí se musel nadobro vzdát pedagogických prací na gymnáziích.

Od zvolení kanovníkem postupovala kariéra Antonína Podlahy vzhůru. Byl dekorován papežským vyznamenáním Pro Ecclesia et Pontifice¹⁴⁹, dále byl za své zásluhy císařem Františkem Josefem I. dekorován Řádem železné koruny III. třídy¹⁵⁰. Plně se začal věnovat své historické a archeologické vášni. Stal se členem České Akademie a Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta. V roce 1916 vydává Český slovník bohovědný. Dále podporoval jak literárně, ale i finančně mnoho časopisů – Památky archeologické, Časopis katolického duchovenstva, Dědictví svatojanské a Dědictví svatoprokopské.¹⁵¹ Ve válečných letech předsedal církevnímu soudu. Roku 1917 byl Podlaha jmenován vicekancléřem bohoslovecké fakulty a zastupoval zde pražského arcibiskupa.

¹⁴⁶ WAGNEROVÁ, Alena a KRAUS, Karl. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Vydání 1. Praha: Argo, 2010. 214 s., s. 40.

¹⁴⁷ HAZDRA, Zdeněk. *Šlechta ve službách Masarykovy republiky: mezi demokracií a totalitními režimy*. Vydání 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 333 s. Šlechtické rody Čech, Moravy Slezska; sv. 12. s. 114.

¹⁴⁸ Sepsal několika dílné Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. Dále pod jeho vedením vyšly katalogy sbírek knihovny pražské metropolitní knihovny do počátku století XIX.

¹⁴⁹ Vyznamenání Svatého stolce, které uděluje papež od roku 1888.

¹⁵⁰ Řád železné koruny byl vyznamenání, které založil František I. Antonín Podlaha dostal Řád za kulturní a historický přínos své práce.

¹⁵¹ MACÁLA, Pavol, ed., MAREK, Pavel, ed. a HANUŠ, Jiří, ed. *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Vydání 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2010. 647 s., s. 364–365.

Další důležitou etapou v životě Antonína Podlahy byl vznik Československé republiky. Papež Benedikt XV. uznal existenci Československé republiky a tím začaly složité vztahy mezi církví a mladou republikou. Dále se katolická církev ocitla ve vnitřní a organizační krizi. Přes všechny události nebyla kariéra Antonína Podlahy ukončena. Roku 1918 se stal papežským domácím prelátem, roku 1919 generálním vikářem pražské arcidiecéze, roku 1920 titulárním biskupem z Pafu a světícím biskupem pomocníkem v Praze.

V roce 1923 byl ustanoven *Přípravný výbor pro oslavu tisícího výročí smrti sv. Václava*, kterému právě předsedal Antonín Podlaha. Biskup Podlaha se podílel jak na dostavbě pražské hradní katedrály, tak i na archeologických výzkumech. Svatováclavské výročí doprovázelo mnoho akcí, např. velkolepá výstava ve Vladislavském sále zorganizována Antonínem Podlahou. Na den sv. Václava, při vyvrcholení oslav, měl titulární biskup Antonín Podlaha tu čest otevřít dostavěnou katedrálu. Této cti se mu dostalo za odvedenou práci, díky níž byla katedrála dokončena. O rok později, v roce 1930, se stává děkanem metropolitní kapituly pražské. Dalšími velkolepými oslavami, kterým propůjčil Antonín Podlaha svůj organizační um, byly oslavy v Nítře k 1100 letému výročí od vysvěcení prvního křesťanského kostela, který nechal kníže Pribina vystavět na svém hradišti někdy kolem roku 833. Bohužel, těchto oslav se již biskup nedožil.

Na začátku třicátý let byl už Antonín Podlaha stářím a nemocí vyčerpaný. Přesto se dále věnoval jak svým povinnostem při katedrále, tak svým vášním¹⁵². Jeho smrt přišla náhle 14. února 1932 v ranních hodinách. I když byl přivolán lékař, bylo již pozdě. V Praze začaly zvonit zvony a zpráva o odchodu doc. ThDr. Antonína Podlahy, auxiliárního biskupa pražského, titulárního biskupa z Pafu, děkana svatovítské kapituly, atd. se rozšířila rychle. Smuteční obřad se konal v katedrále svatých Víta, Václava a Vojtěcha. Obřad vedl pražský arcibiskup, Podlahův přítel Karel Boromejský Kašpar. Tělo bylo pohřbeno do hrobky pražských arcibiskupů.

Po celý svůj život byl vědecky činný a své poznatky publikoval jak v rozsáhlých časopiseckých studiích, tak i v knižní podobě. Proto Karlova univerzita uspořádala smuteční schůzi na uctění památky Antonína Podlahy. Smutečního setkání se účastnily vědecké společnosti, ve kterých byl

¹⁵² Od roku 1905 až do své smrti (27let) vedl Časopis českého duchovenstva.

Podlaha činný, a jeho přátelé. V rámci smutečního vzpomínání byly vyzdvihnuty všechny aspekty života Antonína Podlahy – kněz, archeolog, spisovatel, historik a archivář.¹⁵³

5.3. Karel Kašpar

Karel Kašpar působil na Strakově akademii jako její spiritualista a na tamním gymnáziu jako učitel náboženství. Jeho působení na akademii bylo jedno z nejdelších, celých sedm let.

Budoucí prvorepublikový kardinál Karel Kašpar se narodil 16. Května 1870 v Mirošově u města Rokycany na Plzeňsku. Jeho otce Jan Kašpar byl řídicím učitelem v Křimicích, kam docházel i malý Karel. Během svého dětství byl poslán do vedlejšího městečka na jazykový pobyt k místnímu učiteli. Město Touškov, kam byl mladý hoch poslán, bylo německy mluvící. V roce 1880 začal docházet do českého reálného gymnázia v Plzni. O osm let později na gymnáziu složil maturitní zkoušku s vyznamenáním. Další studium, které následovalo, byla jeho splněnou tužbou. Mladý maturant se chtěl stát knězem a toužil teologické učení vystudovat v apoštolském semináři v Římě. Na českou kolej při semináři v Římě se hlásilo přes sto žadatelů, však přijímáno jich bylo jen čtyřicet. Přímluvu za Karla učinili vejprnický a křimický farář i plzeňský vikář, který se přimluvil osobně u tehdejšího arcibiskupa Františka de Paula Schönborna, pozdějšího kardinála. Nakonec přímluvy byly vyslyšeny a v listopadu 1888 nastoupil na Českou kolej v Římě. Vatikánský svět si velice oblíbil a často během svého života se tam vracel. Všechny zkoušky složil Kašpar s výborným prospěchem a 9. června 1893 promoval na doktora bohosloví. Studium na římském semináři dalo mladému knězi přesný životní směr.

Po návratu domů byl jmenován kaplanem v německé vesnici Svojšín u Stříbra, odkud to neměl daleko domů. Po tříleté službě v Čechách byl opět vyslán kardinálem Schönbornem do Říma, kde zastal funkci kaplana u německé hospicu Santa Maria dell'Anima. Při svém druhém pobytu ve svatém městě se setkal s papežem Lvem XIII¹⁵⁴. Dále navštěvoval přednášky z obojího práva, z kterého před svým odjezdem zpět do Prahy, odpromoval jako doktor obojího práva

¹⁵³ *Biskup Antonín Podlaha, český kněz, archeolog a historik: Smuteční schůze k uctění jeho památky ve velké posluchárně filosofické fakulty university Karlovy dne 9. března 1932.* V Praze: Ladislav Kuncíř, 1932. 79 s.

¹⁵⁴ Lev XIII. (1810–1903), 256. papežem katolické církve (1878–1903).

18. června 1898. V Praze se stává kaplanem u sv. Mikuláše na Malé Straně a také výpomocným katechetou na c. k. malostranských reálných školách. Zde započalo jeho pedagogické působení.

Spirituálem a profesorem náboženství na obou odděleních, českém i německém, gymnázia při šlechtické akademii hraběte Straky v Praze se stává od 1. září 1899 a vzdává se své předchozí funkce c. k. výpomocného katechety. Jako spirituál Strakovy akademie pravidelně odevzdával pražskému arcibiskupovi zprávy o dění na akademii.¹⁵⁵ Po dobu sedmiletého působení na Strakově akademii byl spirituál Dr. Kašpar zařazen do III. platební třídy. Působil zde sedm let. 7. února 1907 byl slavnostně jmenován na místo kanovníka metropolitní kapituly u sv. Víta, a tedy se musel vzdát všech pedagogických závazků¹⁵⁶. Zproštěn všech závazků na Strakově akademii kuratorem byl k 31. srpnu 1907¹⁵⁷. V archivním fondu Strakovy akademie nalezneme, že sice odchází, ale 8. října 1907 byl jmenován zástupcem arcibiskupa do kuratoria Strakovy akademie a ordinariátním komisařem při tamním soukromém gymnáziu českého i německého oddělení. Později se stává i komisařem dívčího gymnázia *Minerva*¹⁵⁸ v Praze.¹⁵⁹ Za dobu strávenou výukou na akademických gymnáziích navázal nejedno přátelství jak mezi kolegy tak i studenty – hlavně navázal styky s bratry Bořek-Dohalskými. Jeden z bratrů, Antonín Bořek-Dohalský, se později též stal knězem a blízkým spolupracovníkem¹⁶⁰ a přítelem budoucího kardinála Kašpara.¹⁶¹

Od přelomu nového století se mladému knězi jen dařilo. Stal se členem doktorů bohosloví pražské univerzity, radou k. arc. duch. soudu pro záležitosti manželské. Při své další cestě do Říma byl přijat papežem Piem X.¹⁶², kterému daroval všechny své dosavadní spisy. Vzestupná úspěšná životní dráha, pokračovala řadou vyznamenání – např. čestným křížem papežským Pro Ecclesia et Pontifice¹⁶³. V roce 1910 byl zvolen za děkana sboru doktorů bohosloví v Praze, dále členem bohovědné komise pro řešení teologických otázek, náměstkem předsedy organizace katolické mládeže, členem ředitelství koleje Arnošta z Pardubic, atd. Dne 11. dubna 1920 přijal

¹⁵⁵ NA Praha. Ordinariát pražské arcibiskupství, inv. č. 844, krab. 215. – Zležitosti akademie hr. Straky 1904–1916.

¹⁵⁶ NA Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, inv. č. 83, sign. II/F/1. kart. 12. – ThDr. K. Kašpar.

¹⁵⁷ NA Praha. Akademie hraběte Straky v Praze, inv. č. 83, sign. II/F/1. kart. 12. – ThDr. K. Kašpar.

¹⁵⁸ *Minerva*, první dívčí gymnázium ve střední Evropě. Vzniklé v roce 1890 zásluhou Elišky Krásnohorské.

¹⁵⁹ *Život a dílo Karla kardinála Kašpara*. Praha 1940, s. 13

¹⁶⁰ Od roku 1931 zastával funkci arcibiskupského kancléře. V roce 1940 na vlastní žádost podal demisi.

¹⁶¹ HAZDRA, Zdeněk. *Šlechta ve službách Masarykovy republiky: mezi demokracií a totalitními režimy*. Praha 2015, s. 155.

¹⁶² Svatý Pius X.(1835–1914), 257. papežem katolické církve (1903–1914).

¹⁶³ Pro Ecclesia et Pontifice, papežské záslužné vyznamenání udělované kněžím i laikům za zvláštní zásluhy.

biskupské svěcení a stal se tímto aktem biskupem pro Hradec Králové. Ve dvacátých letech byl několikrát u papežského stolce, vedl například poutníky z Čech a Moravy do Říma. Byl váženou osobou ve Vatikánu, o tom svědčí i fakt, že jeho rodiče byli obdarováni samotnými papeži¹⁶⁴. Největším darem byl vzácný Agnus Dei s obrazem sv. Theofila a Corte, ve zlatém rámu od papeže Pia XI.¹⁶⁵ pro Kašparovu matku Filipinu Kašparovu.¹⁶⁶

Roku 1926 se na pozvání Čechů žijících v Americe zúčastnil světového eucharistického kongresu v Chicagu. Procestoval polovinu Spojených států a navštěvoval československé osady. O své cestě vydal cestopis „*Cesta prvního českého biskupa do Ameriky u příležitosti XXVIII. mezinárodního eucharistického kongresu v Chicagu*“ a věnoval jí milovaným americkým katolickým Čechům.¹⁶⁷ Další cestu, kterou zaznamenal v knize „*Po stopách Božského Spasitele v Egyptě a ve sv. Zemi*“¹⁶⁸, absolvoval s 30 poutníky přes Egypt do Jeruzaléma v roce 1930.¹⁶⁹

Po rezignaci Pražského arcibiskupa byl vybrán Piem XI. na stolec pražského arcibiskupa a slavnostně byl intronizován 15. listopadu 1931. Jednou z největších životních událostí, kterou Karel Kašpar jako arcibiskup uskutečnil, byl I. celostátní sjezd katolíků v Praze v červnu 1935. Vyvrcholení sjezdu bylo na přeplněném Václavském náměstí. Událost byla pro katolický svět v Čechách natolik nevídaná, že ji lze označit za životní triumf kardinála Karla Kašpara.

Téhož roku před vánocemi, 16. prosince 1935, jmenoval Svatý Otec Pius XI. pražského arcibiskupa ThDr. Karla Kašpara kardinálem. Pro český národ to byla opravdová čest. V předvečer Nového roku přijel čerstvě jmenovaný kardinál z Říma do Prahy, kde ho vítali desetitisíce lidí. Oslava nového kardinála trvala celý rok. Při svátcích ve Velehradu na oslavách sv. Cyrila a Metoděje mu lidé vzdávali hold. Tato oslava pokračovala i při navštívení Slovenska a Podkarpatské Rusi, kam byl pozván slovenskými biskupy.

¹⁶⁴ Byli obdarováni Benediktem XV. a Piem XI.

¹⁶⁵ Pius XI. (1857–1939), 259. papežem katolické církve (1922–1939) a suverénem státu Vatikán od roku 1922.

¹⁶⁶ *Život a dílo Karla kardinála Kašpara*. V Praze: Správní rada Československé akciové tiskárny, 1940. [72] s., s. [15].

¹⁶⁷ KAŠPAR, Karel Boromejský. *Cesta prvního českého biskupa do Ameriky u příležitosti XXVIII. mezinárodního eucharistického kongresu v Chicagu*. Hradec Králové: Tiskové družstvo, [1927]. 297 s., s. 3.

¹⁶⁸ KAŠPAR, Karel Boromejský. *Po stopách Božského Spasitele v Egyptě a svaté zemi*. [V Hradci Králové: nákladem vlastním], 1931. 174 s.

¹⁶⁹ *Život a dílo Karla kardinála Kašpara*. Praha 1940, s. 16.

V roce 1937 při návštěvě papeže Pia XI. kardinál onemocněl. Papež s ním zpět do Prahy poslal svého osobního lékaře.¹⁷⁰ V Čechách byl nemocí upoután na lůžko v Podolském sanatoriu. Nakonec byl zázračně vyléčen, ale přesto znovu nenabyl úplného zdraví až do konce života. Do města Říma se naposledy podíval při volbě nového papeže Pia XII¹⁷¹, roku 1939. Pro Čechy přítomnost našeho kardinála při volbě a papežské korunovaci znamenala mnoho¹⁷².

Doktor Kašpar se během svého života napsal mnoho odborných článků, dogmaticko-apologetický promluv a písařských mravních listů. Byl vynikajícím znalcem církevního práva a liturgie. Věnoval se výchově dětí, a to hlavně prostřednictvím spolku Orel¹⁷³. Celý život usiloval o svatořečení blahoslovené Anežky České¹⁷⁴, roku 1932 při 650. výročí její smrti poslal Svatému stolci žádost o její svatořečení. Povolal do Prahy Salesiány¹⁷⁵ a světil jim kostel sv. Kříže, který měl být přestaven na kino. Založil se Salesiány chlapecký domov v Kobylisích a zdejší kapli zasvětil sv. Terezičce¹⁷⁶, kterou měl v oblibě.¹⁷⁷

Za druhé světové války byla pražská arcidiecéze ovlivňovaná nacisty a často navštěvována Gestapem. To mu všemu již čelil sedmdesátiletý kardinál společně s těžkou nemocí, která se poprvé objevila při návštěvě zesnulého papeže Pia XI., a kardinálovi se stala osudnou. 21. dubna 1941, krátce po půlnoci kardinál ThDr. Karel Kašpar zemřel. K arcibiskupskému paláci na Hradčanech spěchaly zástupy lidí, aby se přesvědčily, že jedna z nadějí českého národa skonala.¹⁷⁸ Zpráva o úmrtí českého kardinála zasáhla jak český lid, tak celý katolický svět.¹⁷⁹ Milovaný a ctěný kardinál je pohřben v hrobce pražských arcibiskupů v chrámu sv. Víta.

¹⁷⁰ POUL, František, ed. *Památník na zesnulého Karla kardinála Kašpara*. V Praze: Vyšehrad, 1941. [62] s., s. [2].

¹⁷¹ Pius XII. (1876–1958), 260. papežem katolické církve a suverénem státu Vatikán (1939–1958).

¹⁷² *Život a dílo Karla kardinála Kašpara*. Praha 1940, s. 21.

¹⁷³ Orel je česká sportovní katolická organizace, založena na počátku 20. století.

¹⁷⁴ Anežka Přemyslovna, zvaná Česká (úmrtí 2. března 1282). Česká princezna působila jako řeholnice, později abatyše kláštera Na Františku. O svatořečení Anežky České se usilovalo již od středověku, ale až roku 1874 byla na prosbu kardinála Josefa Bedřicha Schwarzenberga papežem Piem IX. blahoslovena. Po dlouhém úsilí ji papež Jan Pavel II. 12. listopadu 1989 svatořečil.

¹⁷⁵ Salesiáni Dona Boska římskokatolická kongregace, která se věnuje výchově mládeže.

¹⁷⁶ Sv. Terezie z Lisieux (1873–1897), označovaná též jako "Terezička". Katolická světice z karmelitánského řádu.

¹⁷⁷ *Život a dílo Karla kardinála Kašpara*. Praha 1940, s. 22.

¹⁷⁸ POUL, František, ed. *Památník na zesnulého Karla kardinála Kašpara*. Praha 1941, s. [2].

¹⁷⁹ Pius XII. poslal telegram se soustrastným projevem. – POUL, František, ed. *Památník na zesnulého Karla kardinála Kašpara*. Praha 1941, s. [10].

6. Závěr

Nástup nového režimu, Československé republiky, byl pro Strakovu akademii zničující. Vzdělávací a výchovný ústav pro chudou šlechtickou mládež v Čechách byl nucen po třiatřiceti letech rozpustit internát, a tak se ze Strakovy akademie stala opět peněžní nadace.

Prvním krokem nadace po válce bylo vyrovnání nákladů způsobených v době válečného působení lazaretu Červeného kříže v budově nadace. Jednalo se o škody na zdivu, elektrickém a komunikačním vybavení a dalším důležitém zázemí pro chod budovy akademie. Strakova akademie o náhradě škod od Červeného kříže pro svůj fond jednala ještě roku 1922, však neúspěšně.

Po 15. listopadu 1918 se budova akademie, kvůli své velikosti a celkem moderně zajištěném sociálním komfortu, stala útočištěm mnoho státních institucí. Útočiště zde našla například Komise pro hospodaření veřejné správy, oddělení Zemského úřadu, Ministerstva pro zásobování lidu a obrany, Ministerstva financí a zahraničních věcí, Státní statistický úřad, atd. Na konci školního roku 1918/19 byl zrušen internát nadace v prostorách Valdštejnského paláce, který zabralo ministerstvo obchodu. Z důvodu obsazení prostorů ve Strakově akademii cizími institucemi byly od 15. září 1919 vypláceny stipendia v hotovosti přímo studentům. Strakova nadace se tedy opět stala nadáním v peněžní formě, přestože prezident T. G. Masaryk prohlásil, že komplex Strakovy akademie měl sloužit československému studentstvu, stalo se tak až 13. dubna 1921 výnosem zemského správního výboru. Ten jako momentální správce Strakovy nadace nechal uvolnit místnosti jídelny a dalších 17 místností v prvním patře pro Ústřední svaz československého studentstva a pražské ústředí československého studentstva¹⁸⁰. Správa budovy byla 2. června 1923 přenesena na spolek Akademického domu¹⁸¹. Ještě téhož roku Ústřední a Pražský Svaz československého studentstva vymohl další dvě místnosti. Přesto většina prostor budovy Strakovy akademie byla v nájmu nestudentských institucí. Jednalo se převážně o státní a správní orgány a soukromé byty. Během První republiky se v prostorách Strakovy akademie vystřídalo mnoho úřadů a institucí, např. Sbor pro sociální péči o studentstvo¹⁸², lektorát tělesné výchovy, Spolek Akademického domu, Ústředí katolického studentstva, Ministerstvo

¹⁸⁰ Organizace československého studentstva republiky.

¹⁸¹ Spolek zřízený vládou 9. října 1919. Jeho úkolem bylo shromáždění finančních prostředků na výstavbu pohodlného domu pro studující mládež.

¹⁸² Středoškolská sociální péče vytvořená na podnět ministerstva školství pro péči a žáky středních škol.

zahraničních věcí, organizace Vysokoškolského sportu. Všechny nově příchozí instituce neplatily zcela výlohy spojené s pronájmem či pronájem samotný. Účty za provozní náklady budovy se snažila nadace vymáhat, ale neúspěšně. Otop, vodné a další náklady platila nadace z většiny sama.

Nadace měla ve školním roce 1921/22 13 nadanců. Počet stipendistů se ale každý rok snižoval. Ve školním roce 1926/27 měla 3 chovance a roku 1928/29 již pouze jednoho, jehož roční stipendium činilo 500 Kč. Společně s úbytkem studentů můžeme v archivním fondu pozorovat i úpadek nadační spisovny. Po válce začaly docházet jednotlivé formuláře, které byly později psány jen na hlavičkový papír Strakovy akademie. Ve třicátých letech došel i ten, tak bylo psáno na obyčejný linkový papír, který byl očividně vytrhnut ze sešitů. Hlavičkové papíry už nebyly dotisknuty. V třicátých letech se již nenachází v listinách archivního fondu počet stipendistů, pouze jen rozpočty a platové výměry pro pár zaměstnanců. Poslední vykazovaný školní rok je 1935/36.

Nadace po převratu 1918 přešla pod správu nového státu. Měla ji zastřešovat nejvyšší konstanta tedy stát. Kuratorium akademie se své funkce vzdalo – nemělo v novém systému právní ukotvení. Zrušením šlechtických titulů¹⁸³ byl další zásah do existence nadace samotné. Majetek Strakovy nadace přesahoval na začátku dvacátých let 60 až 80 milionů korun.¹⁸⁴ Do jeho jmění bylo započítáno jak budova akademie s okolním pozemkem, tak rozsáhlé velkostatky v Okrouhlicích a Větrném Jeníkově, cenné papíry a inventář budov. Tedy po finanční stránce byla nadace zajištěna. Jediné co potřebovala, byl nový organizační statut, který by v novém právním systému obstál. V dubnu 1920 byl předložen vládě nový organizační statut Strakovy nadace, ale nikdy nebyl schválen. Strakova nadace, i její jmění včetně budovy Strakovy akademie, byla v pasti.¹⁸⁵ Josef Mrkos¹⁸⁶ byl nejspíše jediný, kdo věřil v nápravu dění. Ještě roku 1934 píše: „*Žadatelé se mýlí, domnívají-li se, že Strakova nadace zanikla. Dosud zrušena nebyla, nebyl zrušen ani její internát, nýbrž roku 1919 byl jen rozpuštěn, poněvadž nebylo, kde jej umístit.*“¹⁸⁷ Všechny snahy o obnovení nadační instituce došly k prošetření záležitosti na základě historických pramenů.

¹⁸³ Zákon ze dne 10. prosince 1918, jímž se zrušilo šlechtictví, řády a tituly – 61/1918 Sb. z.

¹⁸⁴ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 94.

¹⁸⁵ DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha 2014, s. 94.

¹⁸⁶ Josef Mrkos (1869–1927), PhDr., překladatel. Prefekt Strakovy akademie od roku 1897.

¹⁸⁷ Citováno dle: WITTLICHOVÁ, Lucie. Sto let Strakovy akademie. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 19, č. 2, s. 34.

Výsledkem bylo rozhodnutí Zemského úřadu ze dne 25. května 1938, který znamenal právní zánik již fakticky neexistující Strakovy nadace. Strakův nadační fond byl zrušen a jeho jmění bylo převedeno Zemské finanční pokladně.

7. Prameny a literatura

Archivní prameny:

Národní Archiv Praha:

Fond:

Akademie hraběte Straky Praha

Ordinariát pražské arcibiskupství

Periodika:

DVORSKÝ, Zdeněk. Jesuitská zahrada čili akademie hr. Straky. *Čas XXII.*, 1908, č. 146, 27. 5., s. 2–3; č. 147, 28. 5., s. 2–3.

WITTLICHOVÁ, Lucie. Sto let Strakovy akademie. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 19, č. 2, s. 33–37.

Literatura:

Bezecný, Zdeněk. Akademie hraběte Straky – pokus o český Eton?. In: PIORECKÁ, Kateřina, ed. a PETRBOK, Václav, ed. *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 24. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 4. - 6. března 2004: věnováno památce prof. Jana Havránka*. Vydání 1. Praha: ÚČL AV ČR, 2004. s. 145–148.

Biskup Antonín Podlaha, český kněz, archaeolog a historik: Smuteční schůze k uctění jeho památky ve velké posluchárně filosofické fakulty university Karlovy dne 9. března 1932. V Praze: Ladislav Kuncíř, 1932. 79 s.

DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Hlávkoví předchůdci a pokračovatelé: právní postavení a sociální funkce nadací v českých zemích a v Československu od jejich vzniku do současnosti*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2014. 125 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 4/2014. ISBN 978-80-86729-97-8.

HAZDRA, Zdeněk. *Šlechta ve službách Masarykovy republiky: mezi demokracií a totalitními režimy*. Vydání 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 333 s. Šlechtické rody Čech, Moravy Slezska; sv. 12. ISBN 978-80-7422-337-2.

HOBZEK, Josef. *Josef Pekař, národní dějepisec*. V Praze: Vyšehrad, [1940]. 30 s. Pro život; Sv. 1.

HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra: výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*. Praha: Historický ústav, 2010. 588 s. Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti historici Pragae. Řada A, Monographia; sv. 28. ISBN 978-80-7286-166-8.

JENŠOVSKÝ, Bedřich. *Historicko-právní nástin vzniku a vývoje nadání hraběte Straky*. V Praze: Zemský národní výbor, 1947. 142 s.

KALISTA, Zdeněk. *Josef Pekař*. Soubor. Vydání 1. Praha: Torst, 1994. 355 s. ISBN 80-85639-19-X.

KAŠPAR, Karel Boromejský. *Cesta prvního českého biskupa do Ameriky u příležitosti XXVIII. mezinárodního eucharistického kongresu v Chicagu*. Hradec Králové: Tiskové družstvo, [1927]. 297 s.

KAŠPAR, Karel Boromejský. *Po stopách Božského Spasitele v Egyptě a svaté zemi*. [V Hradci Králové: nákladem vlastním], 1931. 174 s.

LEBEDA, Jan. *Sváteční člověk: Život biskupa Antonína Podlahy (1865–1932)*. Vydání 1. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1965. 155.

MAČALA, Pavol, ed., MAREK, Pavel, ed. a HANUŠ, Jiří, ed. *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Vydání 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2010. 647 s. ISBN 978-80-7325-218-2.

MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Vydání 1. Praha: Argo, 2008-2010. ISBN 978-80-257-0027-3.

MRÁZKOVÁ, Markéta. *Jan Petr Straka z Nedabylic: hrabě, mecenáš, zakladatel Strakovy akademie*. Nové Město nad Metují: Poznávání, 2014. 57 s. Kulturní tradice Novoměstska; sv. 8. ISBN 978-80-260-7263-8.

NOVOTNÝ, Vojtěch, VAŇÁČ, Martin a KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*. Vydání 1. V Praze: Karolinum, 2013. 287 s. ISBN 978-80-246-2436-5.

Ottův slovník naučný, I. – XXVII. původního vydání z roku 1906. Praha, 2001.

POUL, František, ed. *Památník na zesnulého Karla kardinála Kašpara*. V Praze: Vyšehrad, 1941. [62] s.

ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina. *Študáci a kantoři za starého Rakouska: české střední školy v letech 1867–1918*. Vydání 1. Praha: Libri, 2007. 215 s. ISBN 978-80-7277-163-9.

SEIFERT, Jaroslav, ZAHRADNÍČEK, Jan a RENČ, Václav. *O Josefu Pekařovi: příspěvky k životopisu a dílu*. V Praze: Řád, Ladislav Kuncíř, 1937. 369 s.

Studijní nadání v Království českém = Studien-Stiftungen im Königreiche Böhmen. V Praze: C.k. místodržitelství pro Čechy, 1894–1916.

WAGNEROVÁ, Alena a KRAUS, Karl. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Překlad Michaela Jacobsenová. Vydání 1. Praha: Argo, 2010. 214 s. ISBN 978-80-257-0329-8.

Život a dílo Karla kardinála Kašpara. V Praze: Správní rada Československé akciové tiskárny, 1940. [72] s.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Vydání 1. Praha: Agentura Pankrác, 2006. 452 s. ISBN 80-86781-08-9